

YENİÇAĞ'IN BAŞLANGICINDA İMPARATORLUKTA TÜRK ELÇİLERİ - 1562'DE İBRAHİM BEY'İN ELÇİLİĞİ ÖRNEĞİNDE İKTİDARIN SERGİLENMESİ, YABANCIYLA KARŞILAŞMA TECRÜBESİ VE HATIRLAMA KÜLTÜRÜ*

Harriet RUDOLPH

Öz

Osmanlılar ile Habsburglar arasındaki diplomatik ilişkilerin geliştiği dönem 16. yüzyılın ilk yarısına rastlamaktaydı. 16. yüzyılın ikinci yarısında sefaret heyetlerinin sayılarında belirgin bir artış meydana geldi. Bir sefaret heyetinin hazırlanması, gönderen için görüşme ihtiyacının ve kuvvetçe aşağıda olduğunun göstergesiydi. Osmanlılar nadiren sefaret heyeti gönderdikleri gibi, bunların Habsburglar'ınkinden daha düşük rütbeli olmalarına dikkat ediyorlardı. 1562'de Frankfurt'a Osmanlı elçisi İbrahim Bey'in gitmesiyle 1535 ve 1549 yıllarından sonra Sultan Süleyman, Kayzer I. Ferdinand'a üçüncü büyük sefaret heyetini gönderdi. Halkın Türk sefaret heyetine gösterdiği güçlü alâka, burada sadece birkaç örneğini görebildiğimiz, sayısız yazılı ve görsel basını etkiledi. Bu olay, basılı malzemeler sayesinde sosyal hafızada depolandı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı-Habsburg diplomasisi, Sultan Süleyman, I. Ferdinand, İbrahim Bey, Osmanlı kültürü, yazılı ve görsel basın, sosyal hafıza.

* “Türkische Gesandtschaften ins Reich am Beginn der Neuzeit – Herrschaftsinszenierung, Fremdheitserfahrung und Erinnerungskultur. Die Gesandtschaft des Ibrahim Bey von 1562”, Das Osmanische Reich und die Habsburgermonarchie, haz. Marlene Kurz, Martin Scheutz, Karl Vocelka ve Thomas Winkelbauer, Oldenbourg Verlag, Viyana Münih 2005, s. 295-314. Bu tercümenin daha iyi olabilmesi için tavsiyeleriyle katkıda bulunan değerli hocam Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye müteşekkirim.

Zusammenfassung

**TURKISCHE GESANDTSCHAFTEN INS REICH AM
BEGINN DER NEUZEIT HERRSCHAFTSINSZENIERUNG,
FREMDHEITSERFAHRUNG UND ERINNERUNGSKULTUR**

DIE GESANDTSCHAFT DES IBRAHİM BEY VON 1562

Der Zeitraum, in dem die diplomatischen Beziehungen zwischen den Osmanen und Habsburgern entwickelt wurden, war in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts. Erst ab der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts läßt sich ein deutlicher Anstieg von Gesandtschaften feststellen. Die Ausrichtung einer Gesandtschaft demonstrierte der Absender den eigenen Gesprächsbedarf und begab sich damit in die Position des potenziell Unterlegenen. Die Osmanen nicht nur seltener Gesandtschaften entsandten, sondern in der Regel auch rangniedrigere als die Habsburger. Der osmanischen Gesandtschaft unter Ibrahim Bey 1562 nach Frankfurt war nach 1535 und 1549 die dritte größere Gesandtschaft, die Süleyman der Prächtige an Kaiser Ferdinand I. schickte. Das starke öffentliche Interesse an dieser türkischen Gesandtschaft belegen die zahlreichen erhaltenen Text- und Bildmedien, von denen ich hier nur einige exemplarisch vorstellen konnte. Über Druckschriften wurde das Ereignis im sozialen Gedächtnis gespeichert.

Key Words: Osmanisch-habsburgische Diplomatie, Süleyman des Prächtigen, Ferdinand I., Ibrahim Bey, osmanische Kultur, Text und Bildmedien, soziales Gedächtnis.

Osmanlı İmparatorluğu ile Kutsal Roma İmparatorluğu arasında parlak bir şekilde hazırlanmış olan büyük sefaret heyetleri, Yeniçağ'ın ilgiyle karşılanan olaylarından. 16. yüzyılın ortasına kadar sefaret heyetlerinin teatisi nadiren söz konusu iken, ilk defa 16. yüzyılın ikinci yarısında sayılarında belli bir artış gözlenmeye başlandı¹. Elçiler, bir yandan yerine getirmek üzere belirli diplomatik vazifeler üstleniyor, diğer yandan da Osmanlı sultanları ile Habsburg kayzerlerinin zaman içinde güçlenmesinin hedeflendiği hükümdarlık ihtişamını gözler önüne seriyorlardı.

Bir elçiliğin hazırlanması, gönderilene karşı açık surette saygı ifadesi olan bir hareketin belirgin hale getirilmesi olduğu gibi, aynı zamanda elçi gönderenin de görüşme ihtiyacının ve dolayısıyla kuvvetçe daha aşağıda olduğunun bir göstergesi sayılıyordu. Bu, uzun zaman boyunca her iki tarafın güç itibarıyla birbirleriyle denk olmayan durumunu açığa vuran bir ayna gibiydi. Öyle ki, Osmanlı sultanları nadiren sefaret heyetleri gönderdikleri gibi, genellikle de bunlar Habsburglar'a kıyasen daha düşük rütbeliydiler. Bu yüzden gönderenin sefaret heyetini hazırlama biçiminin, hasmının bunu nasıl ve ne tarzda karşıladığının yüksek bir sembolik anlamı vardı. Burada önemli olan yalnızca siyaset değil, aynı zamanda siyasetin sergilenme biçimiydi. Bundan dolayı teşrifatın şekillendirilmesi, savaş alanının yanı sıra zaman zaman şiddetli tartışmaların yaşandığı âdeta ikinci bir muharebe alanı gibiydi².

Sefaret heyetlerinin, siyasi niyetlerin ötesinde, kültürel değişim aracı olarak ayrıca önemli bir yeri vardı. Bu sebepten, bir Osmanlı sefaret heyetinin imparatorluğa varışı, hayret ve aynı suretle büyüleyici bir etki yaratırdı. Böylece Türklere dair zihinlerde oluşmuş tasavvurlar, gerçek kişilerle yüzleştirilmiş olurdu³. Toplum içinde, hasımlarının askerî, iktisadî ve sanatsal yeteneklerini devreye

¹ Krşz. Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien 1488-1792", Österreich in Geschichte und Literatur, 20 (1976), s. 17; Osmanlı İmparatorluğu ile Habsburglar arasında sefaret heyetlerinin teatisi hususunda genel olarak bkz. Anton C. Schaendlinger, "Der diplomatische Verkehr zwischen Österreich und der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen", *Kultur des Islam*, biblios Schriften 113, Viyana 1981, s. 91-104; keza, Ders, "Die osmanisch-habsburgische Diplomatie in der ersten Hälfte des 16. Jahrhunderts", *The Journal of Ottoman Studies*, 4 (1984), s. 181-196. Türk heyetleri vazifeleri bittiğinde İstanbul'a geri döndükleri halde, I. Ferdinand kendi menfaatlerini sürekli olarak gözetmek üzere 1546'dan sonra Bâbiâli'ye ikamet elçileri yollamaya başlamıştır.

² Keza bkz. Teply, "Gesandtschaften", s. 22.

³ Türk imajı için bkz. Carl Göllner, *Turcica*, 3. Cilt (Bükreş 1961-1978, Tıpkıbasım Baden-Baden 1994), özellikle 3. Cilt: "Die Türkenfrage in der öffentlichen Meinung Europas im 16. Jahrhundert"; Şenol Özyurt, "Die Türkenlieder und das Türkenbild in der deutschen Volksüberlieferung vom 16", bis zum 20. Jahrhundert (Motive 4, Münih 1972); Monika Gronke, "Vom Stammesleben zur

sokan bu elçiliklerin ortaya çıkması ve donanımları görsel tasvirlerdeki çeşitliliği etkiler. Öte yandan bütün bunlar, böyle bir olayla karşılaşan kamuoyu üzerinde belirleyici bir önem arz eder.

Somut bir olayın -1562'de Main Nehri kıyısındaki Frankfurt'a Osmanlı elçisi İbrahim Bey'in gönderilmesi- merkezinde olmak üzere çalışmam üç esas noktada yoğunlaşmaktadır:

1) Her iki hasım kendi iktidar taleplerini ve iktisadî, kültürel ve askerî sahadaki güçlerini bu vesile ile nasıl sahneye koymaktadırlar?

2) Bu yerel olarak sınırlanmış olay, hatırat kültürünü besleyen resimli ve yazılı medyada hangi akisleri uyandırmıştır? Bunu üretenler hangi içerikleri anlatmaya değer bulmuşlardır?

3) Buradaki Türk elçileri ve Osmanlı İmparatorluğu hakkında kaynaklarca kanıtlanan müşahedeler ve değerlendirmeler diğer muasır Türk imajlarıyla ne kadar örtüşmektedir?

Sultanın sarayına gönderilen imparatorluk elçilikleri hakkında birçok tarihî çalışma mevcut iken, Kayzer'in sarayına gönderilen Osmanlı elçilikleri üzerinde kıyasen çok daha az çalışılmıştır⁴. Bu durum, araştırmaların yetersizliği, dil ve

höhschen Kultur. Neue Züge im historischen Türkenbild", *Saeculum*, 46 (1995), s. 1-16; Almut Höfert, "Das Fremde durch die Brille des Eigenen: Das mittelalterliche Erbe im europäischen Türkenbild der Renaissance", *Pera-Blätter*, 4, İstanbul 1995. Yeniçağ Avrupa'sında Türk imajı ile alâkalı pek çok sayıda sergi düzenlenmiştir: Muslime und Christen. Das Osmanische Reich in Europa [Müslümanlar ve Hıristiyanlar. Avrupa'daki Osmanlı İmparatorluğu], düzenleyenler Klára Hegyi-Vera Zimányi (Budapeşte 1988); Türkei. Abendland begegnet Morgenland. 16-18. Jh. Eine Ausstellung im Rahmen der Internationalen Tage Ingelheim [Türkiye. Batı'nın Doğu'ya Rastlaması. 16-18. yüzyıllar. Uluslararası Ingelheim Günleri Kapsamında Bir Sergi], düzenleyen Patricia Rochard (Mainz 1992); Im Lichte des Halbmonds. Das Abendland und der türkische Orient [Hilâl'in Gölgesinde. Batı ve Türk Doğu'su], Dresden Şehri Sanat Koleksiyonları, Albertinum, Dresden, 20 Ağustos- 12 Kasım 1995 ve Almanya Sanat ve Sergi Salonu, Bonn, 15 Aralık 1995- 17 Mart 1996.

⁴ Osmanlı tarihini genel olarak ele alan eserlerde 1562 yılındaki sefaret heyetinden -eğer söz konusu ediliyorsa- kısaca bahsedilir. Krşz. Josef von Hammer-Purgstall, *Geschichte des Osmanischen Reiches*. Büyük bir bölümü şimdiye kadar hiç kullanılmamış el yazmaları ve arşiv belgelerindedir. 10. Cilt (Peşte 1827-1835); Halil İnalçık, *The Ottoman Empire. The Classical Age 1300-1600* (New York 1973); Ferenc Majoros, *Das Osmanische Reich 1300-1922. Die Geschichte einer Großmacht* (Regensburg 1994); Suraiya Faroqhi, *Geschichte des Osmanischen Reiches* (Münih 2000); Klaus Kreiser, *Der Osmanische Staat 1300-1922* (Oldenbourg Grundriß der Geschichte 30, Münih 2001); Daniel Goffman, *The Ottoman Empire and Early Modern Europe* (New approaches to European history 24, Cambridge 2002).

yazıya hâkim olamama yanında, özellikle olayların iyi aktarılmamış olmasından da kaynaklanmış olsa gerektir. Türk tarafında, gönderiliş sebebi, seyahat süreci ve de elçilerin seyahat tecrübeleriyle yabancı bir kültürü nasıl değerlendirdiklerine dair raporları ihtiva eden çok az sayıda seyahatname mevcuttur⁵. Buna karşılık, Osmanlı İmparatorluğu hakkında elçilerin, tüccarların, harp esirlerinin veya din adamlarının kaleme aldığı ve 16. yüzyılın sonundan itibaren sıkça yayımlanmış olan birçok Avrupa kaynaklı seyahatname bulunmaktadır. Özellikle kültürel farklılıklarla ilgili müşahedeler bağlamında bu raporlar birçok kez araştırma konuları arasına girmiştir⁶.

Takdim ettiğimiz bu çalışmanın ilk bölümünde 1562'deki diplomatik misyonun hedefleri, süreci ve başarısı anlatılırken, merkezî noktası iktidarın temsil edilmesine dayanmaktadır. Çalışmanın dayanağı esas itibariyle arşivsel belgelerdir⁷. İkinci bölüm bu olayların Yeniçağ'ın medyasına nasıl aksettirildiği hususuna hasredilmiştir. Burada, önce metinlere ve daha sonra görsel betimlemelere yer verilmiştir.

-
- ⁵ Krşz. Milan Adamović, "Europa im Spiegel osmanischer Reiseberichte", *Asien blickt auf Europa. Begegnungen und Irritationen*, haz. Tilman Nagel (Beiruter Texte und Studien 39, Beirut-Stuttgart 1990), s. 61-71; *Die Osmanen in Europa. Erinnerungen und Berichte türkischer Geschichtsschreiber*, haz. Stefan Schreiner (Graz 1985). Ayrıca daha geniş kapsamlı ve kısmen de hayal ürünü olan Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi ile krşz. *Reisebericht von Evliyâ Çelebi, Im Reiche des goldenen Apfels. Des türkischen Weltenbummlers Evliyâ Çelebi denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung Wien anno 1665*, haz. Erich Prokosch (*Osmanische Geschichtsschreiber* 2, Graz 1987).
- ⁶ Faroqhi'ye göre Avrupalılar tarafından kaleme alınmış Osmanlı İmparatorluğu hakkında yaklaşık 450 kadar seyahatname bulunmaktadır. Suraiya Faroqhi, *Approaching Ottoman History. An Introduction to the Sources* (Cambridge 1999), özellikle s. 110-143, diplomatların raporları için s. 112-114. Krşz. Karl Teply, *Kaiserliche Gesandtschaften ans Goldene Horn* (Stuttgart 1968), bu daha ziyade yorumlu bir kaynak neşridir; Rudolf Benigni, *Österreichische Botschaftsberichte über arabische Länder* (Viyana 1974).
- ⁷ Burada HHStA'daki [Haus-, Hof- und Staatsarchiv] ve HKA'daki [Finanz-und Hofkammerarchiv] anlatımlar dikkate alınmıştır. Krşz. Ernst D. Petritsch, "Regesten der osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv 1 (1480-1574)", (*MÖStA [Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs]* 10/1, Viyana 1990); daha öncesi için: *Austro-Turcica 1541-1552. Diplomatische Akten des habsburgischen Gesandtschaftsverkehrs mit der Hohen Pforte im Zeitalter Süleymans des Prächtigen*, haz. Srečko Dzaja ve diğerleri (Südosteuropäische Arbeiten 95, Münih 1995). Bir dizi önemli kaynakların varlığı söz konusu olsa da, Frankfurt'taki Şehir Arşivi mevcudatının II. Dünya Savaşı'ndaki kayıplar sebebiyle bu konuda fazla bir katkısı olamaz. Bu durumu 19. yüzyıldan kalma oldukça kurgusal eğilimler gösteren ama yine de açıkça bu arşivdeki belgelerden yararlanılarak inşa edilmiş bir çalışmada takip etmek mümkündür: Georg Wilhelm Pfeiffer, *Culturgeschichtliches Bild aus den Zeiten der Wahl und Krönung Maximilians des Zweiten im 16. Jahrhundert*; Ders, *Frankfurter Novellen* (Frankfurt am Main 1.8), s. 267-280.

Viyana ve Prag Üzerinden Main Nehri Kıyısındaki Frankfurt'a: İbrahim Bey'in Elçiliği

1562 yılındaki sefaret heyeti, 1535 ve 1549 yıllarından sonra Muhteşem Süleyman'ın Kayzer I. Ferdinand'a gönderdiği üçüncü büyük sefaret heyeti idi. Somut siyasî arka planını, sultanın sarayına gönderilen kayzerlik elçisi Ogier Ghislain de Busbecq'in, Osmanlı İmparatorluğu ile Kutsal Roma İmparatorluğu arasında İstanbul'daki görüşmeler akabinde yapılan antlaşma oluşturmaktaydı⁸. Bu sekiz yıl süreli barış antlaşmasında Sultan Süleyman, Habsburg topraklarına doğru ileri harekâtan, yıllık 30.000 Macar dukası haraç karşılığında vazgeçmişti⁹. I. Ferdinand antlaşmayı daha 1 Haziran 1562'de Viyana'da imzalamış ve akabinde Sultan Süleyman'a göndermişti. Sultan Süleyman tarafından tasdik edilen antlaşma metninin bir sefaretle izamına karar verilmiş olması, aslında I. Ferdinand'ın fedakârlıkta bulunarak elde etmiş olduğu bu barışın biraz daha hazmedilir hale gelmesine yardım edecek sembolik bir jestten başka bir şey değildi¹⁰.

Sefaret heyeti 24 Ağustos 1562'de İstanbul'dan hareket edip, Belgrad üzerinden gitmiş ve 7 Ekim 1562'de Viyana'ya varmıştır¹¹. 1555 yılından beri kesintisiz olarak İstanbul'da bulunan Busbecq sefaret heyetine imparatorluğa kadar

⁸ Bu ateşkesin ön hikâyesi için krşz. Hammer-Purgstall, *Geschichte*, 2, s. 279-281; Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa* (Allgemeine Staatengeschichte Abt. 1, Geschichte der europäischen Staaten 15, Bd. 22: Das Reich auf der Höhe seiner Entwicklung, Hamburg 1854), s. 866-895.

⁹ HHStA, Türkische Urkunden, Reg. 385, Anton C. Schaendlinger, *Die Schreiben Süleymans des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II.* (Viyana 1983), Bd. 2, Urkunde 25. Aynı meblağ 1547'deki antlaşmada da talep edildi ve daha sonra 1568'deki Edirne Antlaşması'nda da yineleni. Krşz. Ernst D. Petritsch, *Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag vom Jahre 1547*, *MÖStA*, 38 (1988), s. 59-80.

¹⁰ Osmanlılar'ın sefaret heyeti göndermesi ve elçi olarak da İbrahim Bey'in seçilmesi, görünüşe göre Busbecq'in fikriydi. Busbecq için krşz. Charles T. Forster-F. H. Blackburne Daniell, *The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Seigneur of Bousbecque, Knight, Imperial Ambassador*, 2 Bde. (Londra 1881); W. M. von Martels, "Augerius Gislénus Busbecquius", *Leven en werk van de keizerlijke gezant aan het hof van Süleyman de Grore* (Groningen 1989), s. 9-27; L. J. Kastner, "The Indominable Ambassador", *Augier de Busbecq in the Service of the Habsburgs* (Oxford 1980). İbrahim Bey, elçinin Türkçe ismidir. Lehçe olan isminin çeşitli imlâları (Strotch, Strozzi, Strozzeni, Strotschius, Strotzky) nakledilmektedir. Muhtemelen ismi Stroczy'dir.

¹¹ HHStA, Staatenabteilungen, Türki I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 74 (Albert de Wyz'in I. Ferdinand'a yazdığı) ve 131 (Busbecq'in I. Ferdinand'a yazdığı). Sefaret heyetinin seyahat rotası Viyana'dan başlayıp Komorn (Komárom, Komárno), Budin (Ofen), Belgrad, Sofya, Edirne'den (Adrianopol) İstanbul'a (Konstantinopol) doğrudur ve dönüş yolları da aynıdır (yaklaşık 1.700 km).

eşlik etmiştir¹². Elli üç kişilik kafileyi, daha sonraki büyük sefaret heyetleriyle mukayese ettiğimizde, 1562 yılındaki söz konusu edilen bu heyetin oldukça küçük olduğunu görürüz¹³. Grubun küçük bir kısmını İstanbul'dan gelen elçi İbrahim Bey ve maiyeti oluşturmakta olup, seyahat edenlerin çoğunluğu ve onların refakatçileri sefaret heyetine Budin'de dâhil olmuşlardır¹⁴. Böylece, Osmanlı sarayı harcamalarda tasarruf sağlamakta, öte yandan sınırlardaki yerel siyasi elitler de sefaret heyetinin dokunulmazlığı altında -anlaşıldığı kadarıyla pek hevesli oldukları- imparatorluğa seyahat etme imkânından istifade etmekteydiler¹⁵.

Elçilerin refakat ve yiyecek masraflarının organize edilmesinden, Macar-Türk sınırından itibaren Kayzer'in en küçük oğlu olan Arşidük Karl sorumlu olup, elçilerin buraya varışı ise, Busbecq tarafından gönderilen bir kurye ile bildirilmişti. Bu konuda bilgi veren kaynaklar bir kez daha Habsburglar'ın içinde bulunduğu can sıkıcı para problemini belgelemektedir: Aşağı- Avusturya Meclisi'nin mâlî bürosunun muhasibi (*Kammerrat*), Arşidük Karl'a elçilerin masraflarının

¹² Bilhassa hümanist bir eğitim almış olan Busbecq, kültürel aktarımın bir aracı olarak etkinlik göstermiştir. Bir yandan çeşitli seyahatlerinden yanında getirdiği nesnelere, diğer yandan da seyahatlerine dair anlatımları değişik dillerde birçok baskı yapmış ve Batı Avrupalı'nın Osmanlı İmparatorluğu tasavvurunu 18. yüzyıla kadar derin bir şekilde etkilemiştir. Ogier Ghislain de Busbecq, *Legationis Turcicae Epistolae quatuor: Quarum Priores Duae ante aliquot annos in lucem prodierunt sub nomine Itinerum Constantinopolitani & Amasiani, Adiectae Sunt Duae Alterae: Eiusdem de re militari contra Turcam instituenda consilium. Accedit Solimani Turcarum Imper. Legatio ad Ferdinandum Rom. Caes. anno M.D.LXII. Francofurtum missa: cuius apud Busbecquium mentio. Cum Indice omnium locupletissimo* (Frankfurt am Main 1595). 1562 yılında yanında getirdiği nesnelere ve çok sayıda el yazmaları için, 312-314. Burada alıntı yapılan [1589'da basılmış olan metnin dışında, ÇN] diğer baskıları şöyledir: 1594 (Çekçe), 1595, 1596, 1620, 1629, 1633, 1649 (Fransızca), 1652 (Hollandaca), 1664 (Almanca), 1689, 1694 (İngilizce), 1695, 1718 (Fransızca), 1740 (en son Latince), 1744 (İngilizce), 1748 (Fransızca), 1761 (İngilizce), 1793. Krşz. Forster-Daniell, *The Life and Letters of Ogier Ghiselin de Busbecq, Seigneur of Bousbecque, Knight, Imperial Ambassador 2*, s. 288-291.

¹³ Kaynaklar, heyettekilerin sayısını farklı olarak vermektedir. Sadece Busbecq bile altı gün aralıkla, önce 48 daha sonra ise 53 kişiden bahsetmiştir, HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 131 ve 145. Buna karşılık olarak 1609'daki Türk sefaret heyetindeki kişi sayısı 150'dir. 1663/64'de [1665/66'da Viyana'ya giden heyet olmalıydı, ÇN.] bu sayı 300'dür. 1700 yılında ise 659 kişiye çıkmıştır, 1740 yılında ise 922 kişiyi bulmuştur. Teply, "Gesandtschaftswesen", s. 29. Kişi sayısındaki artış, ilerleyen yüzyıllarda törenlerin kapsamlılığındaki artış ile açıklanabilir. 16. yüzyıl törenleri henüz tam manasıyla teşrifat kaideleriyle yörgülmemişti ve 18. yüzyılın diplomatik buluşmalarının karmaşasından uzaktı.

¹⁴ Busbecq, İbrahim Bey'in İstanbul'dan yaklaşık 20 kişiyi getirdiğini belirtmektedir. HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 131.

¹⁵ Teply, "Gesandtschaften", s. 19. Budin'li rütbe sahipleri, Leh asıllı bir mühtedi ve Bâbüâlî tercümanı olan elçiye takaddüm etmekteydi.

karşılanması için gereken parayı nereden bulacağını bilmediğini yazmaktaydı¹⁶. Arşidük Karl'ın I. Ferdinand'a müracaatında buna verilen cevap, konu Hristiyanlığın savunmasına taalluk ettiğinden, bunun İç-Avusturya* sınıflar meclisinin (*Stände*) Türkler ile yapılacak savaş için toplanmasına cevaz verdiği paradan tahsis edilebileceği yönündeydi¹⁷. Türkler'in bu mâlî sıkıntılardan hiçbir şekilde haberdar olmamaları gerekmektedir, zira bu *oldukça haysiyet kırıcı* olurdu¹⁸.

Prag'dan Frankfurt'a doğru yola çıkmış olan I. Ferdinand, Türk heyetini tasdik edilmiş barış antlaşmasını önce Arşidük Karl'a teslim etmek üzere yönlendirmek istedi¹⁹. İbrahim Bey ise Kayzer tarafından bizzat kabul edilmesi hususunda ısrar etti²⁰. Kendisini bu işle vazifelendirmiş olan kişi, Kayzer'den daha üstün bir mevkide olma iddiasında olduğundan, elçi daha düşük rütbedeki Arşidük tarafından huzura kabul edilmesine razı olamazdı. Busbecq'in de huzura kabulün Frankfurt'ta olması lehinde görüş beyan etmesi üzerine, Kayzer onunla hemfikir oldu²¹. Bundan dolayı sefaret heyeti Viyana'da birkaç gün ikametten sonra, on iki refakatçi eşliğinde Prag ve Bamberg üzerinden Frankfurt'a 23 Kasım 1562'de -tam da Roma Kralı (*Römischer König*) seçiminden bir gün önce- vardı. Seyahat rotasının Prag üzerinden seçilmiş olması güya güvenlik sebeplerinden ötürüydü, ama aslında burada iktidarın sergilenmesi hususu önemli bir rol oynamaktaydı: Daha önceleri imparatorluk payitahtı olan Prag aynı zamanda Bohemya krallığının da taht şehriydi. Viyana ise, ilk defa I. Ferdinand tarafından imparatorluk rezidansına terfi ettirilmişti, Prag gerek büyüklüğü gerekse görkemli yapılarının miktarı ve kalitesi itibariyle bariz bir şekilde Viyana'dan üstündü.

Sefaret heyeti Sachsenhausen'deki Affentor'a vardığında, Frankfurt'taki şehir nöbetçileri onların şehre girmelerine ilk önce izin vermediler. Çünkü

¹⁶ HKA ile krşz., Reichsakt Nr. 190, fol. 57-102, burada 58 ve 71. Ayrıca dönüş yolunda da finansal sıkıntı söz konusudur. *A.g.e.*, fol. 98f.

* Steiermark, Kärnten, Krain dukalıkları bölgesi=Innerösterreich [ÇN].

¹⁷ HKA, Reichsakt Nr. 190, fol. 77f. Ayrıca bu konuyla alâkalı olarak Arşidük Karl ve Arşidük Ferdinand arasındaki mektuplaşmaları krşz., *a.g.e.*, fol. 152-160 ve 195. Tasarrufla alâkalı temenniler, bu barış antlaşmasının sınırlı etkisi sebebiyle boşa çıkmış gibidir.

¹⁸ Böyle bir meclis tavsiyesi, HKA, Reichsakt Nr. 190, fol. 58.

¹⁹ Krş. I. Ferdinand'ın Arşidük Karl'a 11 Ekim 1562 tarihinde yazdığı, Türk heyetine Linz'de nasıl muamele edilmesi gerektiğine dair mektubu, HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 129.

²⁰ *A.g.e.*, fol. 152-154.

²¹ *A.g.e.*, fol. 149f.

imparatorluk anayasası (*Goldene Bulle**), seçim süresince şehre yabancıların alınmasını yasaklıyordu²². Şehir kapıları, kayzerliğin ve elektörlüğün kesin emri ile ancak akşama doğru sekiz sularında açıldı. Sefaret heyeti, Saray Mareşali Heinrich von Pappenheim tarafından Latince bir konuşma ile selamlandı ve kendilerine yüz tane kanca tüfekli piyade ile sekiz tane zırhlı atlı tarafından şehre kadar eşlik edildi²³. Ayrıca onların şerefine, silahlı iki küçük vatandaş birliğine de yer verilmişti.

Şehir kapısında uzun süren sabırlı bir bekleyişten sonra, sefaret heyeti karanlıkta şehre adım atabildi. Fakat, sadece bu kadarla da kalmadı: Atlarını şehrin kapısında bırakmak ve geceyi ise sürekli gözetim altında tutulmak üzere şehrin kuzey kıyısında bulunan bir bahçede geçirmek zorundaydılar. Ancak sabahleyin, Fahrgasse'de bulunan bir konağa kadar eşlik edildiler²⁴. Olayı aksettiren Simon Schard'a göre bu karşılama Türk elçisini o kadar sinirlendirmişti ki, bu tavrı sokak hırsızlarına gösterilen muameleyle kıyaslamıştı²⁵. Hukukçu, tarihçi ve filolog olan Simon Schard, Frankfurt'taki taç giyme töreninde bulunduğu için ilk elden bilgilere sahiptir. Seçim hakkında yazan Michael Beuther von Carlstadt'ın da, bu durumun yani *gecenin zifiri karanlığında* şehre girilmesinin elçi tarafından çok can sıkıcı *karşılandığını*, çünkü bunu hem kendisi hem de efendisi Sultan için *küçültücü bir durum olarak gördüğünü* bildirmektedir²⁶. Beuther, bu sitemin haklı

* Kayzer IV. Karl tarafından 1356'da tanzim edilen Roma Kralı seçimi ve taç giyme merasimi ve sair teşrifati düzenleyen temel yasa [ÇN].

²² Goldene Bulle, Kapitel I, § 20, Metnin baskısı: *Quellen zur Verfassungsgeschichtliche der römisch-deutschen Reiches im Spätmittelalter (1250-1500)*, seçildi ve Lorenz Weinrich tarafından tercüme edildi. Bkz. Lorenz Weinrich *Ausgewählte Quellen zur deutschen Geschichte im Mittelalter*, 33, Darmstadt 1983, s. 315-395. Krşz. Simon Schard, *Historicum Opus in quatuor tomos divisum sive rerum germanicarum scriptores, Tomus III: Historiarum, quae venerunt in Gubernationem Ferdinandi I. huius nominis imp. Una cum [...] ab anno Domini M.D.LVIII usque ad fidem anni Domini M.D.LXIII gestarum, Tomus IV: Res gestae, que incurreunt in Maximiliani II. Caesaris imperatorium [...]* (Basel 1574) 3 s. 2185; ve Gebhard Florian-Achilles August von Lersner, *Der weti-berühmten freyen Reichs-, Wahl- und Handelsstadt Franchfurt am Mayn Chronica oder ordentliche Beschreibung der Stadt Franchfurt: Herkunft and Auffnehmen wie auch allerley denckwürdige Sachen u. Geschichten, so bey der röm. Königen u. Kayser nach u. nach zugetragen haben [...]* (Frankfurt am Main 1706) s. 175.

²³ Kafîle, şehrin güney mahallesinden yola çıkıp, Fahrgasse, Töngesgasse ve St. Catharinenpforte üzerinden geçerek, Gänsgraben'in tam karşısında olup, şehrin kuzey mahallesinde yer alan Frankfurtlu bir vatandaşın bahçesine kadar geldi. Lersner, *Chronica*, I, s. 175.

²⁴ Konak, Fahrgasse'de Bartholomäus kilisesinin arkasındaki *Zur Gerste* isimli misafirhanenin tam yanında bulunuyordu.

²⁵ Schard, *Historicum opus*, 3, s. 2185. Burada *latro* ve *sceleratus* kelimelerine yer verilmiştir.

²⁶ Michael Beuther, *Ordentliche Verzeychniß, welcher gestalt, die Erwehlung und Krönung, des*

olup olmadığı hususunda emin değildir. Öte yandan Busbecq elçilerin varışını Kayzer'e tam vaktinde bildirmiş olduğundan, her şey Türkler'in gerçekten kasıtlı olarak saatlerce şehrin kapısında bekletildiğine işaret etmektedir.

I. Ferdinand'ın Türkler'in Frankfurt'a varışlarına ilişkin ne gibi emirler verdiği nakledilmemiştir. Ancak bu Viyana'daki Aşağı-Avusturya* yönetimine verilen talimattan pek de farklı olmamalıdır. Buna göre, devlet memurları Türkler'i *iyi ağırlamalı ve karşılamalıydılar*²⁷. Varışları esnasında şehir halkı, şehrin kapısından konaklayacakları yere kadar iki sıra halinde dizilmiş şekilde duracaklardı ki, bu da Türk elçisine verilen önemi göstermesi bakımından altının çizilmesi gereken bir husustur. Çünkü genel olarak 16. yüzyılda elçilerin karşılanması, daha sonraki yüzyıllarda gerçekleşecek olanlardan daha az gösterişli olmuştur. Heyetkilerin dışarı çıkmalarına ve alışveriş yapmalarına yanlarında her zaman birkaç kişi olması şartıyla müsaade edilecekti. Bu kişiler, "*onları yapmak isteyebilecekleri işlerinde yönlendirebilmek*" içindi²⁸. Koruma için yirmi sekiz muhafız hazır edilmişti ki, bunlar aynı zamanda elçilerin halk tarafından rencide edilmelerine engel olacaktı. Üç tane saray hizmetkârı, onların iâşe ve ibatesinden sorumluydu. Ayrıca, Türkler'in her türlü faaliyetini bildirmekle de yükümlüydüler.

27 Kasım 1562'de I. Ferdinand, Frankfurt'ta kaldığı Trier sarayında sefaret heyetini ilk defa huzuruna kabul etti. Elçilik kafilesinin Römer'e** gelişi, görünüşe bakılırsa kamuoyunda büyük bir alâka uyandırdı. *Sefaret heyetinin tuhaf*

[...] Fürsten und Herrn, Herrn Maximilians, Römischen und Böheym Königs etc. zu Franchfurt am Mayn, im Wintermonat nähestverschienenen 1562. jars geschehen. Mit vermeldunge etlicher sonst fürnemer sachen und Händel, so sich darneben, durch ankunfft eyner Türckischen Botschaffe, und in andere wege haben verlaufen und zugetragen (Frankfurt am Main 1563) sayfa numarası yok. İstanbul'a gelen Habsburg elçilerinin şehre giriş törenleri için bazen günlerce müzakerelerde bulunuluyordu. Teply, "Gesandtschaften" (1. dipnotta olduğu gibi) 22. Krşz. *Osmanischen Empfangzeremoniell*, Konrad Dilger, *Untersuchungen zur Geschichte des osmanischen Hofzeremoniells im 15. und 16. Jahrhundert* (Beiträge zur Kenntnis Südeuropas und des Nahen Orients 4, Münih 1967) 124f.

* Aşağı-Avusturya (Nieder-Österreich) Viyana merkezde olmak üzere Kuzey'de Bohemya, Moravya, Kuzey-Doğu'da Tyrnauer, Pressburg/Bratislava bölgesi ve İç-Avusturya ile çevrili olup, Güney-Doğu'da Burgenland, Güney'de Steiermark ve Batı'da Yukarı-Avusturya yer alır [ÇN].

²⁷ HKA, Reichsakten Nr. 173, fol. 2.

²⁸ Aşağıdaki *a.g.e.* ile karşılaştırınız.

** Römer=Rathaus Gebäudekomplex anlamında, Frankfurt'ta beledi işlerin görüldüğü binaların bulunduğu yer [ÇN].

ve alışılmamış görünüşü sokaklara büyük bir kalabalığın üşüşmesine yol açtı²⁹. Busbecq'in Kayzer'in huzuruna kadar eşlik ettiği Türkler'in içinde İbrahim Bey, altın dokumalı uzun bir kaftan giymiş ve büyük bir sarık takmış, kabul salonuna gelinceye kadar sırasıyla, *insanların bir yer bulabilmek için itişip kakıştığı*, üç büyük odadan geçmişti³⁰. Hazır bulunanların konumları ve yerleri kadim imparatorluk hiyerarşik düzenine göre idi. Buna göre ilk odada imparatorluk saray hizmetlileri ve onu takip eden diğer odalarda ise alt rütbeden imparatorluk prensleri bulunuyordu. Dördüncü odada, Kayzer, Roma Kralı ve imparatorluğun en üst sıradaki prensleri ile Kayzer'in danışmanları yer almaktaydı. Bunun gibi kamuya açık törenlerde, Kayzer, Kral ve Elektör Prenslerin (*Kurfürsten*) huzura kabul salonundaki oturma düzeni, imparatorluk anayasasında (*Goldene Bulle*) öngörülen kaideye göre idi³¹.

Elçiler, müteaddit defalar derin temennalarda bulunarak yüksekçe bir tahtta oturan Kayzer'e ve Elektör Prensler'e yaklaştılar³². Müteakiben elçi, imparatorluk tercümanının Almanca'ya aktardığı Türkçe konuşmasına başladı³³. Bu hitabında İbrahim Bey, Kayzer'e, Sultan Süleyman'ın dostluk ve barışçıl temennilerini iletmış ve buna delil olmak üzere de barış antlaşmasına gönderme yapmakla kalmamış, aynı zamanda konuşmasında antlaşmadan bazı pasajlara da yer vermiştir. Bu münasebetle İbrahim Bey, tutsak olan bazı Müslümanların salıverilmesini talep etti ve Türkler'in eline esir düşmüş olan bir çok Hıristiyanın koşulsuz olarak salıverildiklerine, bunların sefaret heyetiyle birlikte İstanbul'dan ayrılmış olduklarına ve Viyana'da bırakıldıklarına dikkat çekti³⁴.

²⁹ II. Maximilian'ın Bohemya Kralı, Roma Kralı ve Macaristan Kralı olarak taç giymesine dair tasvirler için bkz. Hans Habersack, CVP 7890 esas alınarak yayımlanmıştır. Haz. Friedrich Edelmayer ve diğerleri (FRA I/13, Viyana 1990) s. 162. Taç giyme törenine dair tasvirler yapması karşılığında 300 Taler atıyeye almış olan Hans Habersack ile ilgili olarak Karl Kocelka ve Martin C. Mandelmayer'in buradaki tebliğleri ile karşılaştırıldığında, s. 41. Habersack, kendisi orada bulunmamasına rağmen, Türk elçilerinin gelişine dair bir çok ayrıntı vermiştir. Bazı noktalarda yazdıkları doğru değildir. Çünkü 27 Kasım 1562 ve 2 Aralık 1562'deki hediye törenlerini birleştirip, sanki aynı törenmiş gibi yazmıştır. *A.g.e.*, s. 165.

³⁰ *A.g.e.*, s. 163.

³¹ Goldene Bulle, Kapitel IV, § 1.

³² Habersack'a göre elçiler Kayzer'in elini öpmüşlerdir. Diğerlerine göre ise elçiler Kayzerin mantosunu öpmüşlerdir. Habersack, *Krönungen*, s. 163; Beuther, *Verzeychniß*, sayfa numarası yok.

³³ HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 226 (Almanca), 227 (Türkçe). Busbecq konuşma metnini Kayzer'e daha önce haber vermiştir.

³⁴ Sultan Süleyman, 14 Eylül 1562'deki talimatında bu hususun akla yakın olduğuna özellikle bir kez dikkat çekmişti. HHStA, Türkische Urkunden, Reg. 386. Kayzer elçisi Albert de Wyz'in I.

Kayzer adına imparatorluk ikinci şansölyesi Sigismund Seld, Türk elçisine teşekkür etti ve barışın şartlarına kayzerlik tarafından da uyulacağına dair taahhütte bulundu. Elçiler kadar imparatorluk tebaasından huzura çıkanlar için de uygulanan bu teşrifat -yani imparatorun muhatabına şahsen hitap etmemesi- aradaki konum farkını gözler önüne seren geleneksel bir uygulamaydı³⁵. Fakat Seld daha konuşmasını bitirmeden, İbrahim Bey heyecanla onun sözünü kesti: Barışçıl görüşler söz konusu ise, geçmişte barışı bozanların, Kayzer'in adamları olduğunu ileri sürdü³⁶. Günümüzde diplomatik gaf olarak nitelenecek olan bu çıkış, büyük ihtimalle siyasi bir hesaplamanın ürünüydü. Nitekim Bâbîâlî tercümanından biri, ikinci şansölyenin sözünü kestiğinde, Osmanlı sultanlarının Habsburg imparatorluğu karşısında üstünlüğü olduğunu yineledi. Bu muhtemelen, Hans Habersack'ın, elçinin huzura kabul esnasında *tüm konuşması ve hareketleriyle saygılı ve bunun yanında yürekli ve korkusuz* davrandığı yargısını dile getirdiği hadise idi³⁷.

Bunu müteakip, İbrahim Bey Kayzer'e iki mektup sundu: Bunlar Sultan Süleyman tarafından imzalanan barış antlaşması ile kendisi için tanzim edilen bir itimatnameydi³⁸. Sonra bütün Türkler, *geleneksel Türk usulü selam faslını ifa ederek*, odadan ayrıldılar³⁹. Kısa bir süre sonra elçi, yanlarında getirdikleri hediyeleri Kayzer'e sunabilmek için tekrar huzura çıkmayı talep etti. Huzura kabul odasını terk etmekle elçi, hediye sunmanın huzura kabulün zorunlu bir parçası olmadığını vurgulamak istemişti, oysa Sultan Süleyman'ın sarayında bunun tam tersi bir uygulama söz konusuydu. Orada hediyeler, ihtiyarî bir jest olarak değil, hediye verenin *Sultanların Sultanına*⁴⁰ zorunlu bir huzura kabul haracı olarak görülüyordu⁴¹. I. Ferdinand'a altın sırma işlemeli eyer örtüsüyle altın koşumlu bir

Ferdinand'a aslında daha Eylül ayında Don Alvaro de Sande ve birkaç başka tutsağın daha serbest bırakıldığını bildirmişti. HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 57; Serbest bırakılan tutsakların listesi için bkz. *a.g.e.* fol. 140-142.

³⁵ Ele alınan bu dönemde Osmanlı Sultanı da huzura kabulde elçilerle doğrudan değil de veziri aracılığıyla konuşurdu. Bunun için bkz. Dilger, *Untersuchungen*, s. 82-87.

³⁶ Habersack, *Krönungen*, s. 164.

³⁷ Habersack, *Krönungen*, s. 166.

³⁸ HHStA, Türkische Urkunden, Reg. 385 (Antlaşma) ve Reg. 386 (İtimatname).

³⁹ Habersack, *Krönungen*, s. 165.

⁴⁰ Sultan Süleyman'ın *Invocatio (Davet)* rüknünde kendisi için kullandığı ifade bu şekildedir. Krşz. Schändlinger, *Schreiben*, s. 70.

⁴¹ Bundan dolayı, hediyeler huzura kabulden önce düzene sokulur, tarif edilerek kayda geçirilir ve hazırlanan liste Sultan'a takdim edilirdi. Ayrıca krşz. Dilger, *Untersuchungen*, 101f., s. 104. Sultanın devlet adamları da aynı şekilde davranmaktadırlar. Meselâ Aşağı-Avusturya memurları şöyle demektedirler: Bir vezir, yanında hediye olmadığı için II. Maximilian'ın mektubunu yirmi

adet rahvan Türk atı, mücevher kakmalı iki kristal -veya kaymaktaş- kâse, *Türk işi mükemmel donanımlı*⁴², dört tane deve takdim edilmişti.

Hediyelerin sunulması, dönemin siyasi kültürünün önemli parçası idi⁴³. Türkler'in Frankfurt'a hediyesiz gelmesi elbette huzura kabulün önüne geçmezdi, ancak bu siyaseten tahkir anlamına gelirdi. Elçi, hediyelerin sunumunda mutantan ifadelerle methedici teşrifatta bulundu ve bu esnada hayvanların güya kötü durumda olmalarından ötürü özür diledi. Ele aldığımız zaman dilimi içinde bu “*abartılı üslûb*”⁴⁴ hediyeler bağlamında yaygınlık arz etmekle kalmaz, daha ziyade bunların değerini göklere çıkarmak amacı taşır. Daha sonraki dönemlerde gönderilen çok daha kapsamlı olanlarla kıyaslandığında, 1562 yılındaki Türk hediyeleri kuşkusuz oldukça mütevazı boyuttaydı.

gün boyunca almayı reddetmiştir. Sonunda mektubu almayı kabul ettiğinde ise Latince'yi tercüme edecek birisini bulmak günlerini almıştır. Bu gibi durumlar iki taraf arasındaki siyasî iletişim güçlüklerini doğrulamaktadır. HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 118f.

⁴² Lersner, *Chronica*, I, s. 181. Lersner diğer kaynaklarda bahsedilmeyen başka hediyeler de zikreder: dört Venedik masrapası, iki gümüş murassa kâse, minderleriyle birlikte iki Türk halısı ve dört köşe sofra. Roma Kralı II. Maximilian'a da taç giyme töreni akabinde aynı şekilde donanmış bir rahvan beygir, iki deve, bir sakson, sadak ve oklarıyla beraber bir Tatar yayı ve ayrıca dört işlemeli Türk mızrağı takdim edildi. Krşz. Hediye listesi (Das Geschenkverzeichnis). Bkz. *Kurtze und gründliche Beschreibung, wie Maximilian König in Behem, etc. zu Franckfurt am Mayn den 24. Novembris, deß 1562*. Kral Maximilian, Bohemya'dan 24 Kasım 1562'de Frankfurt am Main'a gittiğinde, Kutsal Roma İmparatorluğu'nun altı elektör prensini seçmiş ve hepsine bu ayın sonunda Pfarr S. Bartholome Kilisesi'nde taç giydirmiştir. İmparatorun kadifeden pelerini, kayıt defterinde bulunmaktadır. Bkz. *Item, Ebrahim Strotschen, deß Türckischen Keysers Bottschaft, für Rö. Key. May... von den sechß Churfürsten deß heyligen Römischen Reichs erwehlet, und folgens den letzten dieses Monats allda in der Pfarr Kirchen S. Bartholome gekrönt worden. Sampt einer ordentlichen verzeichnuß deß herrlichen Panckets so auff dem Römer gehalten. Item, Ebrahim Strotschen, deß Türckischen Keysers Bottschaft, für Rö. Key. May*. Diğer elektör prensler de gösterişli hediyelerini getirmişlerdir. [...] (Frankfurt am Main 1562) sayfa numarası yok.

⁴³ Hediye meselesi için krşz. Marcel Mauss, *Die Gabe. Form und Funktion des Austauschs in archaischen Gesellschaften* (Frankfurt am Main ²1994); Maurice Godelier, *Das Rätsel der Gabe. Geld, Geschenk, heilige Objekte* (Chicago 1999); Natalie Z. Davis, *Die schenkende Gesellschaft. Zur Kultur der französischen Renaissance* (Münih 2000); Valentin Gröbner, *Gefährliche Geschenke. Ritual, Politik und die Sprache der Korruption in der Eidgenossenschaft im späten Mittelalter und am Beginn der Neuzeit* (Konflikte und Kultur- historische Perspektiven 3, Konstanz 2000); *Negotiating the Gift: Pre-modern Figuration of Exchange*, haz. Gadi Algazi ve diğerleri (Veröffentlichungen des Max-Planck-Instituts für Geschichte 188, Göttingen 2003).

⁴⁴ Bernard Jussen, Tagungsbericht zu “Die Gabe verhandeln / Négocier le don au Moyen Age / Negotiating the Gift in the Middle Ages”, *Arbeitstagung am Deutschen Historischen Institut Paris 11-13 Aralık 1998*, AHF-Information 20 (1999), 11 Mart 1999, <http://www.Ahf-muenchen.de/Tagungsberichte/Berichte/htm/1999/20-99.htm> (20 Kasım 2004).

Karşılığında Kayzer de sefaret heyetine hediye verdi⁴⁵. Onlara para ve hılatlar için toplam tutarı 4595 Gulden olan kumaş hediye edildi. Sadece bunun 3000 Guldenini İbrahim Bey aldı⁴⁶. Ayrıca elçiye, barış antlaşması müddetince geçerli olmak üzere maaş da bağlanmıştı⁴⁷. Mutat olan bu muamele, bir tür başarı ödülü gibiydi ve muhatabın gelecekte de vazifelendirilmeyi umması için yapılıyordu. Verilen hediyelerin zamanı için nispeten yüksek değerde olmaları, şüphesiz Frankfurt'ta Kayzer'in özel bir nümayiş yapma gereksinimine borçluydu⁴⁸. Zira, toplanmış bulunan imparatorluk ahalisinin gözü önünde sadece etkili bir şekilde gösteriş yapılmakla kalmayıp, aynı zamanda Habsburglar'ın *Hiristiyanlığın savunulmasını* askeri vazife ile yerine getirmenin yanında daha başka ne tür harcamalara katlanıldığını da sergilemek istiyordu. Üstelik Türkler'e karşı mücadele için gerekli meblağın pazarlığının yapılacağı ilerideki imparatorluk meclisinin (*Reichstag*) toplantısına henüz yaklaşık dört yıldan az bir zaman vardı, ancak

⁴⁵ Elçi hediyelerini ancak vedalaşma esnasında alırdı. Osmanlı sarayında da geri dönen elçilere, para ve değerli giysiler verilir. Aslında para hediyesi, geri dönüşte kullanılması için düşünülmüştü. Ancak anlaşıldığı kadarıyla bunun bir kısmı tekrar geri alınır. Meselâ saray malî bürosunun bunun %10'unu elinde tutması bu anlamdadır. Öte yandan Hans Dernschwam, Busbecq'in sefaret heyeti hakkında bilgiler vermiş ve saray görevlileri ile yenicilerin de kafileye saraydan ayrılırken eşlik ettiğini belirtmiştir. *Bunların hepsi heyetten yüzüstü çingeneler gibi zorla hediyeler koparmaya çalışmışlardı, öyle ki hiç birini konağın kapısından içeri sokmadık*. Bkz. *Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55)*'den alıntı ile Dilger, *Untersuchungen*, s. 30 [s. 100 olacak. ÇN]. Busbecq'e 1555'te *ıçı kadife kaplı üstü kadife ve altın dokumalı bir kaftan ve ıçı yeşil astar kaplı altın işlemeli bir hurka* verilmişti. Ancak yazar [Dernschwam ÇN] yanındakilere verilen giysilerin kalitesiz olmasını eleştirmektedir. *A.g.e.*, s. 218. [Yazar, Dernschwam'ın eserini Dilger üzerinden kullanmış olduğu için künyesini tam vermemekle birlikte esere gönderme yapıyor. ÇN]. Dernschwam için krşz. Wolfgang Reddig, *Reise zum Erzfeind der Christenheit. Der Humanist Hans Dernschwam in der Türkei (1553-1555)* (Weltbild und Kulturbegegnung 1, Pfaffenweiler 1990).

⁴⁶ HKA, Reichsakten Nr. 190, fol. 101. 1562 yılına ait saray masraf defterine ulaşamamıştır. Sefaret heyetinde bulunan diğer kişilere daha az miktarda para verilmiştir. Kumaşlar arasında altın ve gümüş dokulu bezler, koyu kırmızı (*Karminrot*) ve kırmızı renkte kadife ve koyu kırmızı renkte Şam (Dimeşk) kumaşı gösterilmiştir. Türkler'e verilen hediyeler çoğunlukla Saray Defterdarı (*Reichspfennigsmeister*) Georg Ilung tarafından tedarik edilmiştir. Krşz. HKA, Reichsakten Nr. 150, fol. yok, ve Nr. 16, fol. 236-239.

⁴⁷ Hammer-Purgstall, *Geschichte*, 2, s. 281 [Gösterilen yerde bu bilgi bulunmamaktadır. İbrahim Bey'in elçiliğiyle alakalı bilgiler GOR 3: 389 vd. yer almakta, ancak burada da bağlanan bir maaş bahsi yer almamaktadır. Aynı bilgi GOR 2. baskısının 2. cildinde 281. sayfasında yer almaktadır. Harriet Rudolph, baskıları karıştırmış ve iki baskıda da olmayan bir bilgi için kaynak vermiş. ÇN]; ayrıca bkz. Zinkeisen, *Geschichte*, 2, s. 895. [Zinkeisen'de yıllık bir maaş bahsi geçmekle birlikte bunun antlaşma müddetince olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır ÇN.]

⁴⁸ Meselâ, 1575'te Viyana'ya gelen Türk sefaret heyetine sadece 1197 Gulden değerinde hediyeler verilmiştir. HKA, Hofzählamtsbuch 1575, fol. 177.

bunun sonucunun ne olacağı da şimdiden tahmin edilemezdi⁴⁹.

İbrahim Bey'in hediyeleri sunmasından sonra, Kayzer huzurundaki kabul töreni sona erdi. Habersack, *böyle güzel bir harekette bulunmaları ve aynı zamanda bunun Alman topraklarında gerçekleşmesi hiçbir zaman düşünülmemiştir* diye iddia etmektedir⁵⁰. Üç gün sonra II. Maximilian Bartholomäus Kilisesi'nde Roma Kralı olarak taç giydi. Yeri gelmişken, Türk sefaret heyetiyle alâkalı sadece iki şeye işaret etmek isterim⁵¹: Törende kutsal yağ ile meshedilme ritüeli sırasında II. Maximilian'ın Türk halısı üzerinde diz çökmesi kesinlikle tesadüf değildir⁵². İlginç olan ise, 1562'deki törenden bahsedilirken, taç giymeden daha az önemli olmasına rağmen bu hususun anlatılmasıdır. Frankfurt'ta bir Türk sefaret heyetinin hazır bulunduğu seçim ve taç giyme töreni çerçevesinde düşünüldüğünde, yeni kralın Hıristiyanlık inancının savunulmasına dair birçok defalar vaatle bulunması özellikle önem kazanmaktaydı⁵³. Öte yandan, 16. yüzyılın sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nda hükümdarın tahta çıkması törenlerinde kılıç kuşanma olayının ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu, Kutsal Roma Alman İmparatorlu-

⁴⁹ İmparatorluk Meclisleri (*Reichstage*) ve Türk Yardımı (*Türkenhilfe*) hakkında ayrıntılar için bkz. Winfried Schulze, *Reich und Türkengefahr im späten 16. Jahrhundert. Studien zu den politischen und gesellschaftlichen Auswirkungen einer äußeren Bedrohung* (Münih 1978).

⁵⁰ Habersack, *Krönungen*, s. 166.

⁵¹ 1562'deki taç giyme hadisesini daha fazla kaynakla karşılaştırmak için bkz. Harriet Rudolph, "Kontinuität und Dynamik – Ritual und Zeremoniell bei Krönungsakten im Alten Reich: Maximilian II., Rudolf II. und Matthias im Vergleich, Krönungs- und Investiturrituale", *Symposium des Sonderforschungsberichts Ritualdynamik der Universität Heidelberg- 6-8 Kasım 2003, Internationalen Wissenschaftsforum*, haz. Stefan Weinfurter-Marion Steinicke (baskıda).

⁵² HHStA, MEA WaKr 5, fol. 81. 1576'da Polonya'da yapılan *Kral Seçimi* [Maximilian Lehistan tahtına aday olmuş, Leh senatosu tarafından oybirliğiyle seçilmiş ve 12 Aralık 1576 tarihinde Gnesen başpiskoposu tarafından bu seçim resmen ilân edilmiştir. Kastedilen kutlamalar bununla alâkalıdır. Bilindiği üzere, buna rağmen seçimler Osmanlı adayı olan Stephan Bathory'in zaferiyle sonuçlanmıştır ÇN.] münasebetiyle Viyana'da icra edilen kutlamalara dair gelen son havadislere (*Neue Zeitung*) göre, Türk ve Polonya sefaret heyetlerinin ikametgâhlarının yakınlarında gayet güçlü top atışları yapılmıştır: *Warhaffte Neue Zeitung, welcher massen die Eömische [!] Keis. Majest. unser Allergnedigster Herr von den Polnischen Abgesandten in Wien zu einem König ii Polen declariert und außgeschryen worden, was auch die Türkische Botschaft vor beschehener Wahl dasselbsten geworben und anbracht [...].* (Frankfurt am Main 1576).

⁵³ Krşz. Gerd Kleinheyer, *Die kaiserlichen Wahlkapitulationen. Geschichte, Wesen und Funktion* (Studien und Quellen zur Geschichte des deutschen Verfassungsrechts I, Karlsruhe 1968); Günther Lottes, "Zwischen Herrschaftsvertrag und Verfassungsnotariat. Die Wahlkapitulationen der deutschen Kaiser und Könige, Reich, Regionen und Europa in Mittelalter und Neuzeit." *Festschrift für Peter Moraw*, haz. Paul-Joachim Heinig (Historische Forschungen 67, Berlin 2000) s. 133-148; *Die Ordines für die Weihe und Krönung des Kaisers und Kaiserin*, haz. Reinhard Elze (MGH Fontes iuris Germanici antiqui in usum scholarum 9, Hannover 1960).

ğu'ndaki taç giyme merasiminin aktarılmış bir parçasıydı. Türkler'in bu törende yer aldıklarını dikkate alırsak, böyle bir geleneği benimsemiş olmaları akla yakın gelmektedir. Özellikle bu husus kendilerine ilham vermiş olmalıdır, zira buradaki taç giyme merasiminde kullanılan *Büyük Karl'a atfedilen Kılıç*, efsaneye göre vaktiyle Harun Reşid'in sahip olduğu silahtı⁵⁴.

Geri dönüşünden çok kısa bir süre önce, 6 Aralık 1562'de I. Ferdinand, İbrahim Bey'i bir kez daha huzuruna kabul etti⁵⁵. Elçi cevap mektubunu ve bu vesileyle hükümdarı adına talep ettiği haracı alamadı. Daha sonra, 8 Aralık 1562'de II. Maximilian'ın huzuruna çıkıp, *en etkili şekilde şikâyetle bulunduğunda*⁵⁶, I. Ferdinand İbrahim Bey'e hiç olmazsa Speyer'den gönderdiği bir tahriratla, cevap mektubunun Sultan'a bir ulakla iletileceğini bildirdi⁵⁷. Türk sefaret heyeti de Kayzer'den hemen sonra Frankfurt'dan ayrılıp, Viyana üzerinden İstanbul'a geri döndü⁵⁸.

Olayın Basında Değerlendirilmesi

Daha önce hiçbir Türk sefaret heyeti, imparatorluğun bu kadar içlerine kadar gelmemiş ve yine hiçbir Türk sefaret heyeti bir Roma Kralı'nın seçimi ve taç giyme töreni boyunca imparatorlukta bulunmamıştı. Her iki sebepten ötürü bu olay, diğer Türk sefaret heyetlerine nasip olmayacak şekilde, çok sayılardaki

⁵⁴ İşin doğrusu, taç giyme töreninde Türkler bizzat hazır bulunmamıştır. Taç giyme töreninin ayrıntıları hakkında bilgiler şifahi haberler veya taç giyme töreniyle alakalı basılı kaynaklar gibi başka yollardan edinilmekteydi.

⁵⁵ Aynı gün Georg IIsung, Bohemya maliyesinden, Türk heyetinin yol masrafları için para tedarik edebilmiştir. HKA, Hoffinanzakten, Faszikel 9 (1562f.), fol. 350.

⁵⁶ II. Maximilian'ın I. Ferdinand'a yazdığı 8 Aralık 1562 tarihli raporu, HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 89.

⁵⁷ Ayrıca, kendisi tarafından imzalanan ve sultan tarafından tasdik edilen antlaşma metinleri arasındaki muhteva farklılığına dikkat çekmekteydi. Türkler'in ve Habsburglar'ın antlaşma metinlerinin içeriklerindeki farklılıklardan ötürü ateşkes görüşmeleri daha ilk anlardan itibaren iki taraf arasında devamlı bir münakaşa sebebi olmuştur. Yapılan antlaşmanın metinleri arasındaki bu farklılığı Busbecq daha Frankfurt'a varışından önce Kayzer ile yaptığı görüşmede eleştirmiştir. HHStA, Staatenabteilungen, Türkei I, Karton 16, Korrespondenzen 7-12/1562, fol. 71-73; Busbecq'in İstanbul'daki müzakere raporları için ayrıca krşz. *a.g.e.* fol. 19-28; bundan başka bkz. Hammer-Purgstall, *Geschichte 2*, s. 281.

⁵⁸ Viyana'daki ikametleri süresince sefaret heyetinin iâşe ve ibâte masraflarının karşılandığına dair kayıtlar için bkz. HKA, Reichsakten Nr. 173, fol. 1-11. 1565 yılında gelen sefaret heyetinin ücretsiz ikametleri için krşz. Karl Vocelka, "Eine türkische Botschaft in Wien 1565, Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs", haz. Heinrich Fichtenau-Erich Zöllner (*Veröffentlichungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 20, Viyana 1974), s. 102-114.

basın organı vasıtasıyla sosyal hafızada yer edindi⁵⁹. Kral seçimi ve taç giyme merasimiyle alâkalı olarak olaya yakından şahit olanların neşrettikleri yazılar bu noktada merkezî bir role sahiptir. II. Maximilian ile birlikte, seçim ve taç giyme töreniyle ilgili olarak yapılan neşriyat, tamamen yeni bir nicelik ve ayrıca da nitelik kazandı. Bu suretle daha önce akla gelmeyecek bir olay olan Türk sefaret heyetinin gelmesi de bir ölçüde belgelenmiş oldu. Sırasıyla, değişik basın-yayın organlarının kendilerince yaptıkları örneklemeler vasıtasıyla hatırlama kültürünü (*Erinnerungskultur*) tanımlamak ve bunun yanında onların içerik ve biçimsel özelliklerinden bahsetmek istiyorum. Bu konuda 18. yüzyılın başına kadar gelen zaman sürecine yoğunlaşacağım.

Georg Rabe'nin Georg Rabe'nin 1562 yılında Frankfurt'ta yayımladığı kral seçimi ve taç giyme anlatımı, konu ile alâkalı ileride yayımlanacak eserlere esas teşkil etmiştir⁶⁰. Burada yer alan dört adet metinden her birine seçim ve taç giymeyle alâkalı tasvirler de eklenmiş olduğundan, ilerideki yayımlarda bunlar daima tekraren zikredilmiş ve eserin adına da işaret edilmiştir. Bu metinler: 1) Türk sefaret heyetinin masraf listesi, 2) Elçinin nutku, 3) Mütareke antlaşması ve 4) Hediyelerin listesi⁶¹.

İkinci metin, 27 Kasım 1562 tarihindeki ilk huzura kabul sürecinden de bahsetmekteydi. Burada söz konusu edilen siyasî meseleler değil, sadece huzura kabulün törensel kısmı idi: Türkler'in Kayzer'in önünde birçok defa yerlere kadar eğilerek temenna etmeleri, İbrahim Bey'in kayzerlik mantosunun (kaftanının) eteğini öpmesi ve konuşması esnasında Sultan Süleyman ve Kayzer'in isimlerini andığı her defasında yaptığı temennalar. I. Ferdinand hakkında da, Sultan

⁵⁹ Sosyal Hafıza ve Hatırlama Kültürüne dair konu kompleksi ve bunu genişleten diğer literatür için krşz. Christoph Cornelissen, "Was heißt Erinnerungskultur? Begriff-Methoden-Perspektiven", *Geschichte in Wissenschaft und Unterricht*, 54 (2003), s. 548-563.

⁶⁰ *Beschreibung 1562* (42. dipnotta olduğu gibi). Nâşirler arasında Sigismund Feyenabend ve Weygand Han'ın vârisleri bulunmaktadır.

⁶¹ Dört metin de, hem Bohemya hem de Macar taç giyme töreninin özetlendiği 1563 yılında basılan bir nüshada yeniden halka sunulmuştur: Warhafftige Beschreibung, welcher gestalt die Königliche wirde Maximilian und Frewlin Maria, geborene Königin auß Hispanien, dero Gemahel, zu Böhemischen König und Königin in Prag den 20. Septembris dieses 1562. jars gekrönt worden [...]. Auch Ebrahim Strotsehen, des Türckischen Keyzers BoftSchaft, für Röm. Key. Mt. auch andern Chur und Fürsten anbringen mit sampt seinen herrlichen Geschencken [...] Kraliyeti anlatan gerçek tasvirde, Maximilian ve Frewlin Maria (doğuştan İspanya Kraliçesi olan refikası), Bohemya Kralı ve Kraliçesi olarak 20 Eylül 1562 yılında Prag'da taç giymişlerdir [...]. Ebrahim Strotschen, Türk Kayzerinin elçisi, ve diğer elektörler de Roma İmparatoru ve Kayzeri için gösterişli hediyeler getirmişler vs. [...] (Frankfurt am Main 1563).

Süleyman'ın ismi elçi tarafından zikredildiğinde, saygısını göstermek için devamlı surette biraz yerinden kalkar gibi yaptığı nakledilmektedir⁶². Elçinin Ferdinand'a yönelttiği, orada bulunan prenslerden hangisinin oğlu olduğuna dair hitabı da metinde yer bulmuştur. I. Ferdinand, parmağıyla Maximilian'ı işaret ettiğinde de elçi, onu seçilmesi münasebetiyle tebrik edip, kendisine uzun ve mutlu bir hükümdarlık temennisinde bulunmuştur. Müteakiben Sultan Süleyman'ın I. Ferdinand'a gönderdiği hediyeler takdim edilmiştir. Şansölye Seld'in cevapları ve İbrahim Bey'in heyecanla araya girdiği konuşma bile metinde atlanmıştır.

Yayımlanmış olan antlaşma metni bazı hususlarda Türkçe belgeden farklılıklar göstermektedir. Meselâ, Habsburg Kayzerliği *benim* [Sultan Süleyman'ın] *saadetli tahtımın en düşük dayanağıdır* şeklinde ifade edilen pasaj atlanmıştır⁶³. Her iki hükümdar da *Keyser*[*Kayzer*] unvanıyla anılmıştır. Oysa Türkçe metinde *Alman ülkelerinin imparatoru, Çek, Slovenya ve Hırvat ve daha birçok yerin kralı ve hükümdarı* denmektedir. Sultan Süleyman için ise *Doğu'nun ve Batı'nın Sultanlarının Sultanı* denmekte ve bu şekilde, *Keyser* [*Kayzer*] tanımlamasının üstünde bir konum edinmektedir⁶⁴. 30.000 Macar dukası basılı olan metinde Türkçe orijinalinde olduğu gibi haraç olarak adlandırılmamıştır. Türkçe metinde üstelik bu ödemenin Ferdinand tarafından teklif edildiği ve Sultan Süleyman'ın da bunu lütfen kabul ettiği yer almaktadır⁶⁵. Antlaşma, huzura kabul esnasında kapalı ve

⁶² Osmanlı'daki saray törenleri ile kıyaslaması yapılmamıştır: Sultan Süleyman, Salomon Schweigger'e göre huzura kabul töreninde tamamen hareketsiz kalmıştır. Salomon Schweigger nazarında Bâbüâli'de Habsburg elçilerine gösterilen muamele *tahkir ve istihza* içermekteydi: *Hristiyanlığın en önde gelen önderi olan Roma Kayzeri'nin güç ve kudrete bürünmüş haşmeti bile çeşitli kabalıklar sergilenmesini önleyemiyor*. Salomon Schweigger, *Ein neue Reyßbeschreibung auß Teutschland Nach Constantinopel vnd Jerusalem [...]* Mit hundert schönen neuen Figuren/ dergleichen nie wird gewesen seyn [...] (Nürnberg 1608, tıpkı basım Graz 1964) s. 60. Ayrıca krşz. Anton C. Schaendlinger, "Der Status der habsburgischen Gesandten an der Hohen Pforte zur Zeit Süleymans des Prächtigen.", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* Supplement 7 (1989) s. 229-234.

⁶³ Schaendlinger, *Schreiben* (9. dipnotta olduğu gibi) Urkunden 25 (Antlaşma) ve 26 (İtimatname). İtimatnamede ismi hâlâ *Beç kralı*'dır. A.g.e. Urkunde 16. Metnin basılı versiyonunda da her iki hükümdardan *Keyser* olarak bahsedilmiştir, ayrıca Ferdinand için ilâveten *seçilmiş* kelimesi kullanılmıştır. *Beschreibung 1562* (42. dipnotta olduğu gibi), varak numarası yok.

⁶⁴ A.g.e.

⁶⁵ Schaendlinger, *Schreiben* (9. dipnotta olduğu gibi) 71. Saray mahremiyetinde bile haraçtan değil, onursal hediyelerinden bahsedilmektedir. Bu olay üzerine Salomon Schweigger alay ederek: *Ben bunlara "haraç" ya da "vergi" demek istemiyorum, bu biraz köylüce. Onun yerine onlara İtalyanca olan "Präsent" (hediye) sözünü kullanmak istiyorum. Köylüler bunu anlamaz. Eğer haraç verdiğimiz kabul edersek kendimizi aşağılamış oluruz ve gerektiği gibi karşı duramayacağımız endişesine düşeriz. Ayrıca bu sebeple Tanrı'dan da af dilememiz gerekir.*

mühürlü bir şekilde takdim edilmişti. Metni yayımlayanlar, Kayzer sarayında iyi temaslar geliştirmiş olmalılar, aksi takdirde bunun bir kopyasını elde etmeleri mümkün olamazdı.

Antlaşmanın şekli de metinde ayrıntılı olarak tasvir edilmiştir. Rulo (*Rotulus*) halindeki antlaşma mukavim, iyi aharlanmış ve perdahlanmış kâğıda yazılmıştır, verilen ölçülerine göre genişliği dörtte üç, uzunluğu ise altı arşın olup, bu belgenin gerçek ölçüleriyle oldukça örtüşmektedir⁶⁶. Antlaşma metninin ebadı, özellikle sanatsal ihtimamı yanında, bütün sahifeyi dolduran güzel yazı örnekleme hükümdarlığın yansıtılması (*Herrschaftsrepräsentation*) işlevini de belirlemektedir. Kullandığımız metin, her sultanın karakteristik işareti olan, son derece muhteşem tuğrayı, hem de içinde belgenin muhafaza edildiği sultanî yeşil ipek kese ve altın mahfaza (*kozalak*) içinde korunan sultanın mührünü, ayrıntılı olarak tasvir etmiştir. Her ne kadar Sultan Süleyman antlaşmanın biçimsel ayrıntılarının yayın konusu olacağını hesaba katmamış olsa da, Osmanlı kültürünün sanatsal ve teknik açıdan sahip olduğu değerlerin etkileyici bir şekilde gözler önüne serilmiş olmasından herhalde rahatsızlık duymazdı.

Taç giyme törenine ait daha sonraları Michael Beuther ve diğerleri tarafından neşredilen eserler hep 1562 tarihli yayına dayanırlar, oysa Beuther Frankfurt'taki bu merasimde bizzat bulunmuştu. Bununla beraber Beuther, aktardığı bilgilere kendi eklemelerini de yapmıştır. Elçilere yapılan muamele hakkında şunları nakletmektedir: İnsanlar onlardan herhangi bir şekilde *bir korku ve çekince duymuyordu, ayrıca ne elçi ne de maiyetindekiler tüm şehirde atlı ve yaya oraya buraya gittiklerinde hiç engellenmediler. Oysa Konstantinopol'e ya da Türk'ün Sarayı'na giden yabancı hükümdar elçilerinin ısrarla dile getir-*

Türkler, diyerek Schweigger devam eder, *bunu büyük bir memnuniyetle haraç olarak adlandırır*lar. Schweigger, *Reyßbeschreibung* (62. dipnotta olduğu gibi) 64 vd. Bununla alâkalı olarak Krşz. Ernst D. Petritsch, "Tribut oder Ehrengeschenk? Ein Beitrag zu den habsburgisch-osmanischen Beziehungen in der zweiten Hälfte des 16. Jahrhunderts, Archiv und Forschung.", haz. Elisabeth Springer-Leopold Kammerhofer, Münih (Wiener Beiträge zur Geschichte der Neuzeit 20, Viyana 1993) s. 49-58. [Bu makalenin Türkçe tercümesi ("Haraç mı Onursal-Hediye mi? XVI. Yüzyıl İkinci Yarısı Osmanlı-Habsburg İlişkileri Hakkında Bir Değerlendirme") Ergün Özsoy tarafından yapılmıştır. Bkz. *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 33, İstanbul 2015, s. 261-274 ÇN.] Genel olarak bkz. Viorel Panaite, *The Ottoman Law of War and Peace. The Ottoman Empire and Tribute Payers* (East European monographs 562, New York 2000).

⁶⁶ Krşz. Schaendlinger, *Schreiben* (9. dipnotta olduğu gibi) XIII vd. Yaklaşık olarak 39x304 cm'dir. Invocatio [Davet] ve Intitulatio [Elkab] rükünleri diğer Osmanlı vesikalarının aksine daha da genişletilmiştir. Kâğıt yüzeyinin yaklaşık üçte ikisi kadar kısmı doludur.

dikleri üzere, bunlar orada aynı durumda kendi hallerine bırakılmazlardı⁶⁷. Bu, Beuther'in temasta bulunduğu toplum katmanlarının sadece Osmanlı sarayındaki şartlar hakkında kendilerince bir bilgi sahibi olmayıp, aynı zamanda Frankfurt'taki Türk sefaret heyetine gösterilen muameleyi de etraflıca tartıştığını ve bunları Bâbiâlî'deki Habsburg sefaret heyetlerinin durumuyla mukayese ettiğini gösterir.

Diğer yazarların çoğunun aksine tarihçi Beuther raporunun birçok yerinde edindiği bilgilerin güvenilirliğinden emin olmadığına işaret eder. Meselâ, antlaşma metninin hangi alfabeyle yazıldığı konusunda kararsızdır: *Türk, belki de Slovence, ama muhtemelen Arap harfleriyle yazılmamıştır*, der⁶⁸. Kuşkusuz yazar, *malum sebeplerden ötürü* antlaşma metninin kendisini yayımlamaktan kaçınmıştır. Bu basmakalıp söz, o zamanlar aslında ne olup bittiğinin açıkça söylenmek istenmediği durumlarda hep kullanılmıştır. Muhtemelen Beuther, yayımlanması halinde Habsburglar için elverişli olmayan antlaşma şartlarının ortaya çıkacağı sebebiyle metni aynen basmamıştır⁶⁹. Aynı şekilde diğer muasır yayınlar metnin sadece *Invocatio [Davet/Tahmid/Temcid]*, *Intitulatio [Elkab]* ve *Salutatio [Dua]* rükünlerinin geçtiği başlangıç kısmına yer vermişlerdir. Buralardaki parlak cümleler anlaşıldığı kadarıyla dönemin insanlarını güçlü bir şekilde etkilemekteydi⁷⁰. Bu suretle, yalnızca her iki hükümdarın övüldüğü kısımları yayımlamış oluyorlardı.

Roma Kralı'nın seçimi ve taç giyme konusuna el atan anlatımlar yakın zamanlarda cereyan etmiş olması sebebiyle, taç giyme merasimi metnini -hem de bazen kelimesi kelimesine- aynen olmak üzere kısmen tekrar ederler. 1612'de taç giyme töreni dolayısıyla, Hanau'da I. Maximilian'dan Matthias'a kadar olan

⁶⁷ Beuther, *Verzeychniß*, (26. dipnotta olduğu gibi) sayfa numarası yok.

⁶⁸ Aşağıda a.g.e.

⁶⁹ 1563'te Köln'de yayımlanan *Acta et gesta celeberrimi conventus electoralis* Latince olarak bütün metni vermekteyse de *Invocatio [Davet]* kısmını atlamıştır: *Acta et gesta celeberrimi conventus electoralis apud Francofurtum Moeni in Germania nouiſimè celebrati, nunc primum latinè aedita atque lectu imprimis digna, et ad caeroniarum Imperialium cognitionem utilia* (Köln 1563), sayfa numarası yok. Önceki anlatımların aksine, şehre giriş alayı, huzura kabul ve hediyeler burada hiç zikredilmemiştir. İnsan sayısından bir cümleyle bahsedilmiş olup, verilen bilgiler yazara ikinci elden ulaştığı için heyettekilerin yaklaşık 23 kişi, 29 at ve 6 deve olduğundan söz edilmiştir.

⁷⁰ Basılmış metin şu sözlerle başlar: *Ben, Doğu'nun ve Batı'nın bütün hükümdarların hükümdarıyım* [...]. Hossmann, *Salutatio [Dua]* rükününden sonra haraçla alâkalı bölüme yer vererek devam eder, fakat son iki yıla ait nahoş haraç talebi dâhil olmak üzere metnin geri kalan kısmını da uzunluğunu bahane ederek ihmal eder. Abraham Hossmann, *De electione et coronatione Caesariana*. Das ist, Von Kayserlicher Wahl und Krönung. Woher solcher hochlöbliche Brauch kommen, wie es allezeit dabey zuvor und hernach gehalten worden [...] (Leipzig 1612, tıpkıbasım Naumburg 1655) s. 358-360.

kralların taç giyme törenlerine dair, farklı yazarların eserlerinden meydana gelen bir derleme yayımlanmıştır⁷¹. II. Maximilian'ın seçimi ve taç giymesi burada, Adam ve Nikolaus Heyden'in dört metni de ihtiva eden ve 1563'te basılan Latince taç giyme anlatımıyla örtüşür⁷². Abraham Hossmann, 1612'de yayımlanan kral seçimi ve taç giyme konusunu ele alan *Abhandlung zu Wahl und Krönung* isimli eserinde II. Maximilian'ın seçimi ve taç giymesine dair bir tasvire yer vermiş olup, burada Hoffmann ve Bringer'in 1612 yılı münasebetiyle Kayzer Matthias'ın seçimi ve taç giymesini işleyen, *Wahl und Krönung des Kaisers Matthias* isimli eserlerine dayandırmıştır⁷³. Hossmann, büyük parçalar halinde metni kelimesi kelimesine aynen aktarmış, ancak bunu birçok yerde süslü kelimelerle bezemiştir. Bu şekilde Hossman, Türk elçisinin hediye olarak yirmi bir deve getirdiğini ileri sürerken, hemen arkada yer alan elçilik heyeti dökümünde sadece altı devenin getirildiğinden söz edilir⁷⁴. Aslında sadece Divan tercümanı olan İbrahim Bey'i Hossman, Türk Kayzeri'nin kızkardeşi ile evli soylu Edirne Paşası olarak takdim etmektedir⁷⁵. Elçilerin rütbesi nazik bir konuydu, buradan

⁷¹ Inauguratio, coronatio, electioque aliquot imperatorum nempe à D. Maximiliano Primo, ad D. Matthiam Avstriacum Augustum & c.; Item De Inuestitura Electorum / [à Mameranò Lucemburgo descripta]. Nec non Dissertatio Onvphrii Panvini ac Michaelis Bevtheri, de Septemuiratu principum Electorum [...] (Hanau 1613).

⁷² Adam und Nikolaus Heyden, *De electione et inauguratione Maximiliani Austrii II Romanorum Regis [...]* (Frankfurt am Main 1562), burada: Inauguratio (71. dipnotta olduğu gibi) s. 122-153.

⁷³ Hossmann, *De electione* (70. dipnotta olduğu gibi). Das Vorbild ist die: Wahl- und Crönungshandlung [Krönungshandlung], Das ist, Warhafftige Beschreibung, welcher gestalt weylend der Allerdurchleuchtigste, Großmächstigste Fürst unnd Herr, Herr Maximilian der Ander, Römischer Keyser, etc. Hochlöblichster Gedächtnuß, den 20. Septemb. Anno 1562. zu Prag zum Böhemischen, den 24. Novem. aber ermeltet Jars zu Franckfurt am Mayn zum Römischen König erwehlt, und den letzten desselben Monats allda in der Pfarrkirchen zu S. Bartholome, wie auch den 8. Septemb. An. 1563. zu Preßburg zum Hungerischen König gekrönet worden (Frankfurt am Main 1612). Örnek şöyledir: Seçim ve taç giyme işi. Yani, gerçek tasvir şöyle başlar: Her yerde en parlak, en kudretli prens ve efendi olan Maximilian, Roma Kayzeri, vs. Hafizalarda en fazla övülmeye değer olan, 20 Eylül 1562 tarihinde Prag'da Bohemya Kralı, ayrıca aynı yıl 24 Kasım'da Frankfurt'ta Roma Kralı olarak seçildi. Aynı ayın sonunda ise S. Bartholome Pfarr Kilisesi'nde taç giydi. Eylül 1563'te Preßburg'da Macar Kralı olarak taç giydi (Frankfurt am Main 1612). Bu yayın, 1563 anlatımının yeni bir neşridir (61. dipnotta olduğu gibi).

⁷⁴ Johann Friedrich Faust von Aschaffenburg'da da olduğu gibi, *Kurtze Verfassung vieler dencwürdigen offenbahren Geschichten, sampt alter Kaiserlicher und Teutscher Königen gerechtsame, Wahlenund Auftheilung der Erbländer zwischen Teutschland, Franckreich und Lottringen* de dahi, ve yine: *elicher Teutschen ReichsStätt Privilegien, Herkommen, und insonderheit der freyen ReichsStatt Franckfurt Chronica [...]* (Frankfurt am Main 1660) s. 330.

⁷⁵ Hossmann, *De electione* (70. dipnotta olduğu gibi) 358. Busbecq'in İstanbul'da görüştüğü Veziriazam Rüstem Paşa'nın hanımı, Sultan Süleyman'ın kızıydı. Hammer-Purgstall, *Geschichte* (4. dipnotta olduğu gibi) 2 s. 282.

hükümdarın elçiyeye havale ettiği vazifenin önemi de açığa çıkardı. Muhtemelen bu sebepten ötürü Hossmann, İbrahim Bey'in statüsünü, ondan bahseden kaynak metinlerde geçtiğinden daha yüksek göstermekteydi. 1562'deki sefaret heyetini bu kadar ayrıntılı ele alan Hossmann'ın, II. Maximilian hakkında genel bir değerlendirmede bulunurken, 1566'dan 1568'e kadar devam eden Türk savaşlarının uygulanma kabiliyeti yetersiz 1562'deki bu mütarekenin bir neticesi olduğuna hiç değinmemiş olması bilhassa göze çarpmaktadır.

Elçinin söylevi ve mütareke antlaşması metni farklı yerlerde ve Alman, Latin ve Çek dillerinde de birçok baskılarla, âdetâ ayrıntılı taç giyme tasvirlerinden ayrılmış olarak müstakil bir şekilde neşredilmiştir⁷⁶. Kamunun, Türkler'le alâkalı konulara ve özellikle 1562'deki sefaret heyetine olan ilgisini bu baskılar yansıtmakta olup, bunların başka sonuçları da mevcuttur. Meselâ, bu anlamda *Tarih yazıcısı* Heinrich Müller'in Frankfurt'daki taç giyme töreninde bulunmasından istifadeyle Giovanantonio Menavino'nun *Cinque libri della legge, religione et vita dè Turchi* isimli eserinin Almanca tercümesini çıkarması hiçbir şekilde tesadüfi değildir⁷⁷. Müller, yeni Roma Kralı II. Maximilian'a yaptığı ithafta, Sultan Süleyman hakkında kan dökücü, zâlim hükümdar şeklindeki muasır önyargıları da kullanmış ve hatta bunlara, tercüme ettiği eserde olanlardan daha fazla yer vermiştir.

1562'deki sefaret, tarih yazarlarının eserleri sayesinde sosyal hafızaya kaydedilmiştir. Meselâ Beuther tarafından üstlenilen ve bizzat kendi kalemiyle genişletilen 1562'den sonraki birçok Sleidanus baskıları bu anlamdadır. Beuther, bu sefaretini kendi baskılarında özetlediği ve sadece muasır taç giyme tasvirleri-

⁷⁶ Meselâ şöyle: Türk elçisi Leh asıllı Ebrahimi Strotschen, seçim günü, 1562 yılının 27 Kasım'ında Frankfurt'ta idi ve Kayzer'e, Kral'a, Elektör prenslere Slavca bir konuşma yaptıktan sonra, gösterişli hediyelerini ve hediye kayıt defterindeki kendi hizmetçilerini, soylu atları ve develeri de Kayzer'e sundu (Anbringen türckischer Botschafft Ebrahimi Strotschen, gebornen Polecken, so er auff diesen Waaltag allhie in Franckfurt Anno 1562. den 27 Nouembris Für Keyser, König, Chur und Fürsten in Schlawonischer Sprach gethan). (Frankfurt am Main 1562, tıpkıbasım Nürnberg 1562, Strazburg 1562); Oratio [...] habita [...] Francofordiae coram imperatore Ferdinando (Ripa 1563). Krşz. Göllner, Turcica (3. dipnotta olduğu gibi) 2 Nr. 1035f., 1039 (Çekçe), 1040,1048f. (Latince).

⁷⁷ Giovanantonio Menavino, *Türckische Historien: von der Türcken Ankunfft, Regierung, Königen vnd Keysern, Kriegen, Schlachten, Victorien vnd Sigen, wider Christen vnd Heiden; Von Emptern, Befelchs vnd Kriegsleuten der Türckischen Soldaten, vnd wie man wider den Türcken kriegen soll; Item: Von der Türcken Religion vndd Gesetz, von jrem Gerichts Proceß, von der gemeinen Türcken Leben [...]*(Frankfurt am Main, 1 Ocak 1563, Orijinal baskısı Floransa 1548). 1565'te ikinci bölümü yayımlandı.

ne atıflarda bulunduğu halde, diğer Sleidanus baskılarında yukarıda bahsi geçen metinlere tekrar yer verilmiştir⁷⁸. Daha önce sözü edilen Schard ise, *Historicum Opus in quatuor tomos divisum* isimli eserinin üçüncü cildinde, metne hediye listesi olmaksızın yer vermiş, bunun dışında yayımlanmış diğer eserlerde bahsedilmeyen bazı gelişmelerden, meselâ elçinin Frankfurt'a yapılan törensel girişi alt düzeyde bulmuş olarak öfkelenmesinden ve Kral seçimi alayının Türkler üzerinde bıraktığı güçlü etkiden söz etmiştir⁷⁹.

Melchior Goldast, *Reichshandlungen* isimli eserinde elçinin söylevini ve barış antlaşmasını basmıştır, buna ilaveten ayrıca Budin beylerbeyinin bu en seçkin sözcüsünün (Orator) Schmiedeberg'li (Kursachsen'de) bir Alman olduğundan, onun gençliğinde esir olarak ele geçirilip, sonradan da Osmanlı sarayında yükseldiğinden söz etmiştir⁸⁰. Habsburg sarayındakinin aksine, Osmanlı sarayında eski harp esirlerinin bu şekilde yükselmeleri gerçekten vaki olan bir şeydi ve imparatorlukta şaşkınlıkla karşılanmaktaydı. Bu yüzden Goldast, bundan özellikle söz etmiş olmalıdır. Elçilik heyetinin göze yabancı gelen tuhaflığına karşı duyulan alâka yapılan betimlemelerde kendini gösteriyordu: Türkler'in kıyafetlerinin Macarlar'dan çok da farklı olmadığı, sadece *harika bir şekilde dolanmış şapkalar* taktıkları söylenmiştir⁸¹. Ayrıca Goldast, Türkler'den birinin

⁷⁸ Johannes Sleidanus, *Warhafftige eigentliche und kurtze Beschreibung aller fürnemer Händel, so sich in Glaubens und andern Weltlichen Sachen, bey Regierung deß [...] Keyser Carls deß Fünfften von dem Tausent fünffhundert und sibentzehenden biß auff das Tausent fünffhundert und sechsunffünffigst [!]* (Straßburg 1598) I s. 751, (Straßburg 1620) 323 f (Kayzer V. Karl'ın 1517'den 1556'ya kadar olan zamanda[!] Alman İmparatorluğu içinde ve dışında cereyan eden olaylar önce Latince yazılmıştır [...] bir kez daha [...] doğru ve düzgün Almanca ile yazıldı: Ve şimdi [...] Carlstatt'lı Michaellem Beuther tarafından yeniden ele alındı [...] (Frankfurt am Main 1581); Ayrıca diğer baskılarıyla da krşz. (Strazburg 1598) I s. 751, (Strazburg 1620) 323 vd.). Sonuncusu, Schard ve de Thou sefaret heyeti bağlamında zikredildi.

⁷⁹ Schard, *Historicum Opus* (22. dipnotta olduğu gibi) s. 2028, Türk elçiliğine dair kayıtlar, elçinin söylevi ve itimadnamesi, *a.g.e.* s. 2086-2094.

⁸⁰ Melchior von Haiminsfeldt [müstear ismi: Goldast], *Copeylicher Begriff, verschiedener Reichshandlungen, und anderer des Heil. Römischen Reichs Acten, Tractaren, Kayserlicher, Königlicher und Fürstlicher Mandaten beyde geistlich und weltlich Regiment betreffende; Von Macht und Gewalt des Keyserers und Bapsts, Keyserlichen und Königlichen Crönungen, Königlicher Würde und Magistrat Ampt, Regalien des Reichs [...]* (Copeylich'in tanımlamasıyla, farklı imparatorluk tutumları ve bundan başka Kutsal Roma İmparatorluğu'nun evrakları, risaleleri, kayzerlik, krallık ve prenslere ait, yönetimi alâkadar eden hem maddî hem de manevî görevler; Kayzer'in ve Papa'nın hakimiyeti ve seçimleri, kayzerlik ve krallık taç giyme törenleri, makam şerefi, imparatorluk usulleri [...]). (Frankfurt am Main 1712), burada s. 275. Bu tür tespitler, Yeniçağlar tebaasının farklı özdeşleştirme algısını belgeler: mahalli, bölgesel ve imparatorluk. Burada Alman lafzı, imparatorluğu (*Reich*) temsil eder.

⁸¹ *A.g.e.* s. 276.

Frankfurt'da iki hizmetçisini şiddetle cezalandırdığını ve onların neredeyse bu yüzden ölecek duruma geldiklerini iddia etmiştir⁸². Bu anlatım, burada sözü edilen havadisler içinde tektir ve Türk sefaret heyeti bağlamında doğrudan ya da dolaylı yolla zâlim Türk imajına gönderme yapmaktadır.

16. yüzyılın son çeyreği ile 17. yüzyıla ait sayıları hiç de az olmayan kronikler, 1562 yılındaki metinleri aynı şekilde aktarmaktadırlar⁸³. Bu, Gebhard Florian'ın *Frankfurt Kroniği* için de geçerlidir. Achilles August von Lersner tarafından devam ettirilmiş olan bu kronik, nakledilmediği takdirde kaybolup gidecek olan bir dizi başka bilgi de ihtiva etmektedir⁸⁴. Meselâ, yukarıda belirtilen sefaret heyetinin şehre girişiyle alâkalı hemen hemen tüm detaylar bu eserden çıkmaktadır. Anlaşıldığı kadarıyla yazarlar bugün artık Frankfurt Şehir Arşivi'nde mevcut olmayan kaynaklara el atmış olmalılar. Metin, daha önce hiçbir Türk sefaret heyetinin *imparatorluğun bu kadar derinlerine* gelmediğini ve seçim süresi içinde şehre girmeye izinli olanların yalnız seçici kardinaler meclisi ile Türkler olduğunu vurgulamaktadır⁸⁵. Diğer kronikler, seçim ve taç giyme olayını çok kısa olarak tasvir etmektedirler. Böylece, Türk sefaret heyetinin özellikle taç giyen yeni kralı tebrik etmek ve ona hediyeler sunmak için geldiğine dair bir izlenim uyandırılmıştır⁸⁶.

⁸² *A.g.e.*. Bununla beraber burada, *Ernste Disziplin der Türken* ara başlığıyla belirtilen pasajda sözü edilen Türkler'deki disiplin ciddiyeti olumsuz olarak anlaşılmamıştır. Osmanlı ordusunun sözde katı disiplini muasırlarınca olumlu bir şekilde değerlendirilmiş ve bu kendi birliklerinde gevşek farz edilen disiplinle karşılaştırılmıştır.

⁸³ Meselâ: Bernhart Hertzog, *Chronicon Alsatiae. Edelsasser Chronick unnd ausführliche beschreibung des untern Elsasses am Rheinstrom, auch desselben fürnemmer Stätt [...]*. Darinn ihre her und ankunfft, leben, handlung, thaten, auch darinnen von anfang dessen biß auf gegenwertiges 1592. Jar gedencckwürdigen vorgangene geschichten [...]. Edelsasser'in kroniği ve Ren Nehri kıyısındaki aşağı Alsas'ın ayrıntılı tasvirleri [...] (Bu yüzden, onun geliş gidişleri, hayatı, davranışı, ameli ve ayrıca başından 1592 yılına kadar olan olaylar. Hatırlanmaya değer geçmiş tarihler [...]) Strazburg 1592, s. 183-216.

⁸⁴ Lersner, *Chronica* (22. dipnotta olduğu gibi).

⁸⁵ *A.g.e.* s. 256.

⁸⁶ Meselâ Georg Beatus, *Böheimische Chronica*, Das ist: Ordentliche vnd gantz nützliche jedoch kurtze Beschreibung aller vnd jeder des weitberühmten Königreichs Böhmen, Fürsten, Hertzogen vnd Königen, ihrer Ankunfft, Geschlecht, Leben vnnnd Regierung [...]. Von Hertzog Cechio [...] biss auff [...] Rudolffen, den Andern, Römischen Keyser, etc. vnd gekrönten König in Böhemen vollnffhret [...]. Yani: Düzenli ve gayet faydalı ve bunun yanında dünyaca ünlü Bohemya Krallığı'nın bütün Elektör prensleri, Dukaları ve Kraliçeleri, geliş gidişleri, nesilleri, hayatları ve yönetimleri hakkında çok kısa tasvirler [...] Duka Cechio'dan [...] Rudolffen'e ve diğer Roma Kayzerlerine kadar vs. ve tacını giyen Bohemya Kralı'na kadar gerçekleştirildi [...] Leipzig 1616, s. 64.

Son olarak, Busbecq de *Legationis Turcicae Epistolae quatuor* isimli eserinde, 1562'deki Türk sefaret heyeti hakkında bilgi vermektedir⁸⁷. Dördüncü mektubunda tasvir ettiği 1562'deki sefaret, Busbecq'in diplomatik kariyerinde elde ettiği en büyük başarısıdır ve bu münasebetle şahsen oynadığı role özellikle vurgu yapmaktadır⁸⁸. Buna göre Busbecq, özellikle Kayzer'in ve imparatorluğun gücünün ve birliğinin etkileyici bir şekilde açıkça gözler önüne serilmesi için Türkler'i Frankfurt'ta kabul etme hususunda Ferdinand'ı ikna etmiş⁸⁹. Türkler'e bilinçli olarak, kendilerini derinden etkileyecek ihtişamlı kral seçimi ve taç giyme alayını temaşa edebilecekleri bir konut verilmiş⁹⁰. Ayrıca, onlar Kayzer'in gücünün, şerefının ve yüceliğinin başka birçok örnekleriyle de tanıştırmış ve özellikle kendilerine Bavyera, Saksonya ve Jülich Hersekleri gösterilmiş ve bunların her birinin kendi gücüyle mükemmel ordu toplayıp Frankfurt'a getirdiğine işaret edilmiş. Verilmek istenen mesaj açıktır: Bu ordular Osmanlı imparatorluğuyla gerçekleşecek bir savaş için emre hazır durumda bekliyorlar!

Seyahat tasvirlerinin, mükemmel bir gözlem yeteneği ve açık ama bazen muammalı dili sebebiyle öne çıktığı diplomat Busbecq, kendisine bu vazifeyi veren I. Ferdinand'ı olumsuz gösterebilecek bir içerikten belli ki bilinçli olarak kaçınmaktadır. Sefaret heyeti geldiğinde şehir kapısının kapalı olduğuna değinmekte⁹¹, ancak elçinin bu konudaki tepkisini hiçbir şekilde yansıtmamaktadır. Aslında, tam da Kayzer'in huzuruna kabul edilmiş törenini tasvir etmesi icap ederken, aslen Flaman (Felemenk) olan Busbecq buraya, gayrimeşru olarak doğması lekesinin bir kayzerlik beratıyla silinmiş olduğunu ve böylece hizmetinde parlak bir kariyer yapabilme imkânı bulduğu I. Ferdinand'a adadığı on sayfadan fazla tutan bir methiye sokuşturmuştur⁹². Bu metin parçasını dolaylı yoldan kendi şahsına yaptığı bir övgü olarak görmek mümkündür. Özellikle bu pasaj Busbecq'in -kendi iddiasının aksine- mektuplarını baştan beri yayımlamayı düşündüğü savını ziyadesiyle desteklemektedir.

⁸⁷ Busbecq, *Epistolae* (12. dipnotta olduğu gibi).

⁸⁸ *A.g.e.* s. 223-314, özellikle s. 287-298.

⁸⁹ *A.g.e.* s. 297. Busbecq'in beyanına göre, Türkler Frankfurt'a doğru yol alırken, ayrıca imparatorluğun bayındır yerlerinden geçeceklerdir.

⁹⁰ *A.g.e.* s. 298. Hans Habersack, Türk elçisinin şaşkınlıktan kendini alamadığını ifade eder. Habersack, *Krönungen* (29. dipnotta olduğu gibi) s. 161. Schard ise, alayın muhteşemliğinden fevkalâde etkilenmiş olarak kendi alayının sönüklüğünü tamamen unuttuğu iddiasında bulunur. Schard, *Historicum Opus* (22. dipnotta olduğu gibi) 3 s. 2185.

⁹¹ Busbecq, *Epistolae* (12. dipnotta olduğu gibi) s. 298.

⁹² *A.g.e.* s. 299-311.

1562 olayı sadece yazılı metinlerle değil, ayrıca resimli tasvirlerle de nakledilmiş olup, burada muhteva bazen metnin yalın çizimlerini aşan bir mahiyet arz edecek şekilde basılmıştır. Jost Amman'ın büyük formda ahşap baskı tekniğiyle hazırladığı 1562'de Frankfurt'da basılan eseri bu anlamdadır⁹³. Aynı zamanda dönemin en meşgul grafikçilerinden biri olan Amman, Güncel havadisleri (*Neuen Zeitungen*) resimli olarak sunan yayınları ve kitaplarda yer alan tasvirleriyle, çağın marazi bir sirayet arzeden barbar Türk imajına da katkıda bulunmaktaydı⁹⁴. Ancak onun, Türkler'in 1562'de Frankfurt'a gelişleriyle alâkalı tasviri bu kategoride değildir. Her şeyden önce hazırladığı bu tasvir, Frankfurt çevresinde kıvrıla kıvrıla ilerleyen başı sonu belli olmayan sefaret heyetinin ihtişamını ve zenginliğini sergiler⁹⁵. Bu, o dönem kaynaklarında belirtilenlerden çok daha fazla insan figürü içerir. Dolayısıyla bu baskının başlığı da *muazzam Türk sefaret heyeti* adını taşır.

Amman, Türk sefaret heyetinin gelişini, gerçeğin aksine çok büyük bir olaymış gibi abartmış, bu suretle Kayzer'in, İmparatorluk'un ve Sultan'ın görkemine hizmet etmiştir. Zira, sefaret heyeti ne kadar büyük ve ihtişamlı görünürse, onu gönderen ve karşılayan da o kadar büyük ve ihtişamlı sayılırdı. Bununla beraber, ahşap baskı sipariş üzerine yapılmış iktidarın sergilenmesini amaçlayan bir çalışma değildir, daha ziyade bu baskı, belli ki ödeme gücü yüksek, yabancıların tasvirlerine ve olağanüstü şeylere ilgi duyan halkı hedeflemektedir. Bundan dolayı resim, giysilerle, koşum takımlarıyla ve silâhlarla çarpıcı bir detay zenginliği

⁹³ Jost Amman, *Verzeichniß und Beschreibung der gwaltigen Türckischen Botschafft, eintritt zu Franckfurt am Main*, Ahşap baskı, 57 × 49 cm ([Frankfurt am Main] 1562) [Frankfurt am Main, Historisches Museum, C 2905]. Amman'ı geniş bir literatür donanımı olan Ilse O'dell'in eseriyle karşılaştırınız. Ilse O'dell, *Jost Ammans Buchschmuck- Holzschnitte für Sigmund Feyerabend: zur Technik der Verwendung von Bild-Holzstöcken in der Drucken von 1563-1599* (Repertorien zur Erforschung der Frühen Neuzeit 13, Wiesbaden 1993).

⁹⁴ Meselâ *Wahrhaftige historia, die sich unlängst zu Motzen, In Ungern mit einem gefangen christen vnnd Löwen zugetragen* (Nürnberg 1576) [Nürnberg, Germanisches Nationalmuseum, Graphische Sammlung, HB 25013]; ya da Menavino'nun Osmanlı İmparatorluğu hakkındaki eserinin (77. dipnotta olduğu gibi) Müller tarafından yapılan tercümesinin ikinci baskısında bulunan çizimlerle mukayese ediniz. Burada ayrıca yağmalar, ırza geçmeler ve cinayetler de resmedilmiştir. Ayrıca, İnebahtı Deniz Savaşı'nın renkli ve büyük boyuttaki ahşap baskısıyla da mukayese ediniz (Nürnberg 1571) [Berlin, Staatliche Museen zu Berlin- Preußischer Kulturbesitz, Kupferstichkabinett, Inv.- Nr. 848-10] veya *Türkendarstellungen im Kunstbüchlin: Darinnen neben Fürbildung vieler Geistlicher unnd Weltlicher Hohes und Niderstands Personen [...]*, Frankfurt am Main 1599.

⁹⁵ Ön planda Sachsenhausen ve arka planda ise, Bartholomäus Kilisesi ile birlikte tüm Frankfurt şehri açıkça farkedilmektedir.

ve büyük bir değişiklik arz etmektedir⁹⁶. Tasvir edilen kişilerin tek tek kimleri temsil etmekte olduğunun hiçbir önemi yoktur, bu yüzden resimdeki kişilerin numaralandırılmasına ve baskının alt kısmında bunlara dair açıklayıcı notlara yer verilmesine ihtiyaç duyulmamıştır.

Amman'ın 1562 yılındaki tören esnasında Frankfurt'ta bulunduğu şim-diye kadar belgelenmemiş olsa da, kafilenin gelişi hakkında şaşkıncı derecede iyi bilgilendirilmiş olduğu açıktır. Bunu, vaktin epey geç olduğuna işaret eden meşale taşıyıcısı gibi detaylarda veya Türk sultanının hediyelerinin özenle yapılmış tasvirlerinde gözlemek mümkündür. Amman tarafından resmin merkezine -sağ ön plana- yerleştirilen resimde, metnin kaynaklarında altı tane olduğu zikredilen ihtişamla donatılmış develer ve süslenmiş iki rahvan at ile Türk köpeği görülmektedir. Özellikle bu hayvan tasvirlerinde, eserin sol alt kısmında imzası bulunan Amman'ın teknik ve sanatsal yeteneği gözler önüne serilmektedir. Bu aynı zamanda, öncelikli olarak iktidarın sergilenmesinden ziyade, daha çok sanatsal ustalığın sergilenmesinin ve de meslek itibarıyla bundan fayda sağlamanın amaçlanmakta olduğunun da göstergesidir. Öte yandan 1562'de henüz yaygın bir şekilde tanınmayan Amman, bu ahşap baskıyla şüphesiz kendini hem Kayzer'e hem de diğer muhtemel müşterilerine takdim etmek istemiştir⁹⁷.

Türk kafilesiyle alâkalı diğer iki tasvirle kıyasladığımızda, Amman'ın baskılarının sanatsal kalitesini çok daha iyi görürüz. 1612'deki taç giyme törenini resmeden bir çalışma, belli ki onun tasvirinden hareketle ortaya çıkmıştır ve kompozisyon tertibi de büyük ölçüde Amman'ınkine dayanmaktadır⁹⁸. Resimde hemen hemen aynı görüntü sergilenmiş olmakla beraber, Amman tasvirindeki yüksek detay zenginliği ve en küçük ayrıntıya yer verme hali burada görülmez. Elçi kafilesi daha muhtasardır, araba, deve ve diğer hediyelere yer verilmez. Hemen hemen bütün Türkler, resimde tanınmaları kolay olsun diye, sarıklıdır. Yayımlanmış tasvirlerin sıkça tekrarlanan bir çeşni olan resimli baş sayfanın

⁹⁶ Amman, mızrakları, silâhları, kılıçları, bıçakları, kemerleri ve kalkanları göstermiştir. Bunun yanında Türkler'in kafalarına taktıkları en az beş değişik başlık bulunmaktadır. Bunların içinde meselâ yeniçerilerin *börk* olarak isimlendirilen tepesi yüksek olup, ucu sırta doğru uzayan keçe başlığı da bulunmaktadır.

⁹⁷ Amman, daha sonra II. Maximilian için birçok defa çalışmıştır. Meselâ onun *Apotheose Kaiser Maximilians II.* adlı eseriyle karşılaştığımız (Kupferstich von 1571 nach Wenzel Jamnitzer) [Viyana, Graphische Sammlung Albertina, Inv.- Nr. ALB 48799].

⁹⁸ Türk heyetinin 1662'de Frankfurt am Main'a girmesi [Frankfurt am Main, Historisches Museum, C 604]; *Wahl- und Crönungshandlung*'da da bulunabilir (73. dipnotta olduğu gibi) sayfa numarası yok.

sanatsal kalitesi belirgin bir şekilde yine düşüktür ve ayrıca sefaret alayının sadece bir kısmını göstermektedir⁹⁹. 1612'deki taç giyme törenini resmeden eserde de* 1562'de Trier Sarayı'nda Kayzer'in huzuruna kabulü gösteren bir gravür bulunmaktadır, ancak burada olay oldukça muhtasar ele alınmıştır¹⁰⁰. Kayzer'in, Kral'ın ve armaları sayesinde teşhis edilebilen Elektör Prensler'in tasvirleri, bu dönemde geçerli olan şemaya göre tanzim edilmiştir¹⁰¹. Sadece ön planda İbrahim Bey olmak üzere sol tarafta fark edilebilen Türkler huzura kabulün asıl sebebine işaret etmektedir.

Son olarak, Frankfurt Belediye Meclisi'nin taç giyme vesilesiyle tertiple- diği havai fişek gösterisini konu alan tasvir ele alınacaktır.¹⁰² Bu gösteride sıkça gündeme gelenin aksine, Osmanlı İmparatorluğu ile Kutsal Roma İmparatorluğu arasındaki mücadele değil, sadece İmparatorluk sergilenmiştir¹⁰³. Resmin merke- zinde -ön plânın biraz sağında, ortada- seyircilerin arasında kalkan ve silah dona- nımlı bir grup Türk fark ediliyor. Atların saldırgan duruşu ve bir süvarinin savaş baltasını yukarıya kaldırmış hali, burada barışçıl bir seyir değil, aksine Türkler ile taç giyme törenine gelen seyirciler arasında açıkça şiddetli bir karşılaşma olacağıın izlenimini vermektedir. Tabii ki burada silâhlarını havaya kaldıranlar Türkler'dir. Böylece gravür, ek kısmında yer alan ve Türkler'in barışçıl niyetle- rini vurgulamakta olan taç giyme törenini aksettiren metne tamamen aykırı bir duruş sergiler. Gravürü yapanın burada gerçek bir olayı ne ölçüde resmettiği ya da bununla varılan antlaşmanın kırılmağına mı işaret etmek istediği -ne de olsa gravür olaydan elli yıl sonra yapılmıştır- kesin olarak açıklığa kavuşturulacak gibi değildir¹⁰⁴.

⁹⁹ Resim hazırlanırken hatalı çizilen iki deve, Göllner'in gravürü süvarilerin kavgası olarak tanımlamasına yol açmış görünüyor. Göllner, *Turcica* (3. dipnotta olduğu gibi) 2 Nr. 1035.

* [bkz. n.71. ÇN]

¹⁰⁰ *Wahl- und Crönungshandlung* (73. dipnotta olduğu gibi) sayfa numarası yok.

¹⁰¹ İki basamak üstte -şemada tam solda- Kayzer oturmakta, bir basamak aşağıda ve onun sağında ise Roma Kralı ve onunla aynı zeminde üç ruhanî elektör prens (*geistliche Kurfürsten*) oturmaktadır. Kayzer'in solunda ise dünyevî elektör prensler (*weltliche Kurfürsten*) oturmaktadır. Hazır bulunan diğerleri ise her iki tarafta ayakta durmaktadır.

¹⁰² Frankfurt am Main, Historisches Museum, C 606; *Wahl- und Crönungshandlung* (73. dipnotta olduğu gibi) sayfa numarası yok.

¹⁰³ Böyle bir motif, henüz getirilmemiş olan barış antlaşmasının tasdiknamesi muvacehesinde Frankfurt'taki elçilere muhtemelen garip gelmiş olabilir. Aslında 17. yüzyılda Türk sefaret üyelerini, mızrakları Türk kellesini simgeleyen topa saplamak üzere yapılan turnuvaya (*Türkenkopffrennen*) davet etmek bir mesele teşkil etmemiştir. Krşz. Teply, *Gesandtschaften* (1. dipnotta olduğu gibi) s. 25.

¹⁰⁴ Daha 8 Aralık 1562'de, Sultan Süleyman I. Ferdinand'a bir hudut ihlâli iddiası sebebiyle yazılı

Özet*

Türk elçilik kafilesinin 1562'de Frankfurt'taki zuhuru, Kayzer ve Sultan için rakip karşısında kendi büyüklük ve hâkimiyet iddialarını İmparatorluğu temsil eden katmanların (*Reichstände*) ve de diğer yabancı hükümdar elçilerinin önünde etkili bir şekilde gösterme imkânı veren benzersiz bir fırsat sundu. Barış akdinin sergilenmesiyle birlikte bir imparatorluk halkı, nadirattan da olsa nihayet askerî ve dinî bir rakip hakkında müşahedeye dayanan bir fikir edinme olanağı buldu. Sefaret heyetinin oradaki varlığı bir bakıma Kayzer sarayının itibarını da arttırmış oluyordu, zira orada bulunan hiçbir Elektör Prens, Muhteşem Süleyman tarafından gönderilen bir sefaret heyetiyle şereflendirilmemişti. Öte yandan bu ziyaret, Türk tarafının ekonomik, askerî ve kültürel performansını ve aynı zamanda Osmanlı tehdidinin boyutunu belgelemektedir ki, bu tehdit Türk Yardımı'nın (*Reichstürkenhilfe*) görüleceği bir sonraki İmparatorluk Meclisi (*Reichstag*) toplantısında muhtemelen nakit paraya çevrilebilecekti.

Kamunun Türk sefaret heyetine olan güçlü alâkası, burada sadece birkaç örneğini gösterebildiğim basılı sayısız yazılı ve görsel malzemeyle sübut bulur. Havadis varakaları (*Flugblätter*) ve basılı malzemeler sayesinde bu olay, ziyaretin gerçekleştiği yerden çok daha uzaklara yayılmış olarak sosyal hafızada depolandı. Zira taç giyme töreni tasvirleri, kronikler, konunun son havadisleri (*Neue Zeitungen*) veya diğer benzeri matbu eserler, Frankfurt dışında da basılıp dağıtıldılar. Böylece her iki hükümdarın da iktidarını sergileme (*Herrschaftspräsentation*) girişimlerinden bahseden her yeni anlatım hafızada yer edindi. Bazı küçük istisnalar dışında basın, temsilcileri 1562'de Frankfurt'ta ortaya çıkıp açıkça hayranlık uyandıran Osmanlı İmparatorluğu ile -belirli bir ödeme karşılığı elde edilmiş olsa da- barışçıl uzlaşma düşüncesini hatırlama kültürüne (*Erinnerungskultur*) dâhil etti.

Bu, yazarların sözlü ve görsel tasvirlerinde Türkler'i kılıç şakırdatan, kan dökücü, kadınları ve çocukları katleden bir imaj içinde göstermekte olan birçok muasır Turcica metni muhtevasının karşısında yer alan bir tutumdur. Bununla beraber, bilindiği üzere muasır Türk imajı çok çeşitlidir ve çelişkili yönleri bulunmaktadır: Osmanlı kültürünün yaratıcılığına karşı duyulan hayranlık ile askerî yönden duyulan korku ve dinî husumet yana yana durmaktadır. 1562'deki Türk sefaret heyetinin basındaki aksi açık bir şekilde birinci kategoriye girmektedir.

Çeviren: Ayşe KILIÇ**

bir ultimatom gönderdi, HHStA, Türkische Urkunden, Reg. 396.

* Bu kısım makalenin orijinalinde yer almaktadır.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeniçağ Tarihi Anabilim Dalı; ayse.kilic@ogr.iu.edu.tr.